

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Šárka Stočková

Institut životního minima a jeho uplatnění v právu sociálního
zabezpečení

Diplomová práce

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: *Institut životního minima a jeho uplatnění v právu sociálního zabezpečení* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Opavě dne 1.1.2011

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce Mgr. Petře Melotíkové za odborné vedení, rady a podnětné připomínky.

OBSAH

ÚVOD	6
1 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ V ČESKÉ REPUBLICĚ	8
1.1 Pojem.....	8
1.2 Zásady sociálního zabezpečení.....	9
1.2.1 Obecné zásady.....	10
1.2.2 Zvláštní zásady.....	11
1.3 Prameny práva sociálního zabezpečení.....	12
2 ŽIVOTNÍ MINIMUM	15
2.1 Pojem.....	15
2.2 Vývoj právní úpravy.....	16
2.2.1 Životní minimum dle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu.....	16
2.2.2 Životní minimum dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.....	17
2.3 Základní pojmy související s institutem životního minima.....	18
2.3.1 Společně posuzované osoby.....	18
2.3.2 Specifické případy společně posuzovaných osob.....	19
2.3.3 Nezaopatřené dítě.....	20
2.3.4 Příjem pro účely životního minima.....	20
2.4 Stanovení částek životního minima.....	21
2.4.1 Teoretická konstrukce částek.....	21
2.4.2 Částky životního minima.....	22
2.4.3 Valorizace částek životního minima.....	23
2.5 Uplatnění životního minima mimo oblast sociálního zabezpečení.....	23
2.6 Náhled na právní úpravu na Slovensku.....	25
3 ŽIVOTNÍ MINIMUM V SYSTÉMU STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY	28
3.1 Charakteristika systému státní sociální podpory.....	28
3.2 Prameny právní úpravy.....	29
3.3 Testované dávky.....	29
3.3.1 Pojem.....	29
3.3.2 Přídavek na dítě.....	30
3.3.3 Sociální příspěvek.....	31
3.3.4 Porodné.....	34
3.4 Netestované dávky.....	35
3.4.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte.....	36
3.4.2 Odměna pěstouna.....	38
4 ŽIVOTNÍ MINIMUM V SYSTÉMU POMOCI V HMOTNÉ NOUZI	41

4.1	Charakteristika systému.....	41
4.2	Prameny právní úpravy pomoci v hmotné nouzi	41
4.3	Dávky pomoci v hmotné nouzi	42
4.3.1	Příspěvek na živobytí	43
4.3.2	Doplatek na bydlení.....	48
4.3.3	Mimořádná okamžitá pomoc.....	51
5	BUDOUCÍ VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY	54
	ZÁVĚR	56
	LITERATURA	58
	SHRNUTÍ	62
	RESUME	62
	KLÍČOVÁ SLOVA:.....	64

Úvod

Tématem této diplomové práce je *Institut životního minima a jeho uplatnění v právu sociálního zabezpečení*. Toto téma jsem si zvolila proto, že životní minimum sehrává důležitou roli ve společnosti a v období transformace po roce 1989 prošlo dvěma zásadními změnami. První z nich bylo oficiální stanovení životního minima zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu. Druhá změna nastala v roce 2006, kdy došlo k jeho zásadní konstrukční změně a stanovení existenčního minima. Změny se výrazným způsobem dotkly nejen životního minima, ale i na něj navazujících dávek. Na aktuálnosti získává toto téma v důsledku ekonomické krize, která zapříčinila nárůst nezaměstnanosti a s tím související nárůst vyplácení dávek ze systému sociálního zabezpečení.

Životní minimum určuje hranici čistého peněžního příjmu, pod kterou nastává stav hmotné nouze občana (domácnosti) a pomáhá je tak podle zákonem stanovených podmínek chránit před propadem do chudoby. Své uplatnění nachází v oblasti státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Podstatné je, že životní a existenční minimum není samo o sobě dávkou, ale kritériem pro stanovení nároku a výše dávky v uvedených systémech. Institutu životního minima je však využíváno také mimo zmíněnou oblast, například při stanovení alimentálních povinností, v případě exekucí nebo při stanovení výše úvěrů v bankách apod.

Diplomová práce je členěna do pěti kapitol. V první kapitole, která je označena jako sociální zabezpečení, se pokusím obecně vymezit pojem sociálního zabezpečení a zásady tohoto právního odvětví, které mají vliv na jednotlivé dávky spjaté s institutem životního minima. Kapitola obsahuje také seznámení se základní právní úpravou dané oblasti, a to jak právní úpravy vnitrostátní, tak mezinárodní a unijní.

Druhá kapitola se zabývá již samotným institutem životního minima. V této kapitole čtenáře seznámím s životním minimem a nastíním jeho historický vývoj. Kapitola obsahuje vysvětlení stěžejních pojmů, uvedení konkrétních částek pro jednotlivé osoby a způsobu valorizace těchto částek. Poukážu na důležitost životního minima mimo oblast sociálního zabezpečení a v neposlední řadě se také pokusím učinit stručný nástin situace na Slovensku, jako bývalém účastníku legislativních procesů v Československu.

Následující dvě kapitoly se věnují využití životního minima v systému sociálního zabezpečení. Třetí kapitola je věnována systému státní sociální podpory, v rámci ní seznámím čtenáře s uvedeným systémem a jeho právní úpravou a následně se budu zabývat již samotnými dávkami, které využívají institutu životního minima. Těmito dávkami jsou

v současné době přídavek na dítě, sociální příplatek, porodné, příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměna pěstouna.

Čtvrtá kapitola se zabývá pomocí v hmotné nouzi. Obsahuje charakteristiku systému pomoci v hmotné nouzi, právní úpravu tohoto systému a jednotlivé dávky spjaté s životním minimem. Konkrétně se jedná o příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a dávky mimořádné okamžité pomoci.

Vzhledem k předpokládaným škrtům v oblasti sociálního zabezpečení uvádím částky vynakládané ze státního rozpočtu na uvedené dávky, aby mohl čtenář posoudit smysluplnost takového šetření. Pokusím se také přiblížit jednotlivé dávky na praktických příkladech.

V páté kapitole nastíním možný budoucí vývoj v oblasti státní sociální podpory a v oblasti pomoci v hmotné nouzi.

Cílem této práce je seznámení s institutem životního minima a s jeho využitím v sociálním zabezpečení, ale i mimo něj. Také bych ráda poukázala na základní rozdíly oproti slovenské právní úpravě v oblasti životního minima. V diplomové práci je využita analytická metoda a také metoda srovnávací při náhledu na slovenskou právní úpravu životního minima.

Institut životního minima je v odborné literatuře poměrně často zpracováván, především v souvislosti s dávkami státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi. Za často se objevující nedostatek považuji fakt, že se odborná literatura mnohdy spokojí s pouhým přepisem znění zákona, aniž by čtenáři přiblížila problematiku nějak lidštěji.

Diplomová práce je zpracována ke dni 1.1.2011

1 Sociální zabezpečení v České republice

1.1 Pojem

Sociální zabezpečení v dnešní podobě se začalo utvářet na přelomu 19. a 20. století. Jeho předchůdcem byla chudinská péče, která se objevovala daleko dříve a spočívala v tom, že se města a později státy začaly starat o chudé po vzoru církví. Pojem zabezpečení není zcela přesný, neboť vychází z ruského slova obespečenie a vyjadřuje tedy činnost, kdy stát pečuje o své občany. Dnešní pojetí lépe vyjadřuje pojem bezpečnost, neboť „cílem soudobého sociálního zabezpečení je regulace odpovědnosti občana za svou budoucnost (povinné pojistné systémy) a stanovení míry a forem sociální solidarity mezi občany“.¹

Sociální zabezpečení je souhrn institucí, zařízení a opatření, které mají napomoci předcházet zákonem předpokládaným sociálním rizikům, případně odstraňovat již vzniklé nepříznivé následky. Jeho posláním je „zajistit občanovi na společensky uznané úrovni uspokojení jeho potřeb, případně zabránit jeho propadu do chudoby.“² K naplnění vytyčeného cíle byl vytvořen institut životního minima, který umožňuje stanovení určitého standardu, který by měl být prostřednictvím sociálního zabezpečení zajištěn všem.

Právo sociálního zabezpečení je relativně samostatným zástupcem odvětví veřejného práva s prvky práva soukromého. Jde o souhrn právních norem, které „upravují chování subjektů ve společenských vztazích vznikajících při poskytování hmotného zabezpečení či jiné pomoci fyzickým osobám, které v důsledku sociálních událostí, právem akceptovaných, taková plnění či pomoc potřebují.“³ Charakteristické pro toto právo je jeho značná pestrost, zahrnuje množství oblastí, které se od sebe výrazně liší. Z toho důvodu není praktické členit jej podle pramenů. Obecně uznávané je členění do tří subsystémů, a to sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci.

Sociální pojištění pokrývá sociální situace, na které je možné se dopředu připravit. Osoba dopředu odvádí finanční prostředky do státního rozpočtu pro případ, že nastane zákonem předpokládaná sociální událost a chrání se tak před jejími důsledky. Systém je povinný a v současné době zahrnuje pojistné na důchodové zabezpečení, na nemocenské pojištění, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a zdravotní pojištění. Pokud jde

---

¹ TRÖSTER, Petr. *Právo sociálního zabezpečení*. 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 9.

² Vládní reforma mění podstatnou část sociálních zákonů. *Sondy*, 2007, roč. 7, č. 17., s. 5.

³ GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. vydání. Brno: DOPLNĚK, 2005, s. 32.

o financování tohoto systému, tak zde hovoříme o financování průběžném ("pay as you go"), kdy jedni do systému přispívají a druzí z něj berou.

Druhý pilíř představuje státní sociální podpora, někdy bývá označován také jako sociální zaopatření. Vztahuje se na situace, které společnost akceptuje a považuje za potřebné jejich řešení z hlediska ochrany před sociálním vyloučením. Oproti sociálnímu pojištění se zde dopředu nepřispívá do systému. Zdrojem financování je státní rozpočet. Nárok na plnění vzniká, jestliže nastane předpokládaná sociální událost a jsou splněny zákonem stanovené podmínky. Převážně se jedná o podporu rodin s dětmi. V rámci státní sociální podpory sehrává důležitou roli životní minimum, které „umožňuje dohodnutým systémem koeficientů ohodnotit sociální důsledky různých státem akceptovaných sociálních situací v životě občana a rodiny a stanovit individuální výši podpory“.⁴

Sociální pomoc představuje poslední subsystém sociálního zabezpečení. Je tvořena třemi oblastmi, a to sociální péčí, pomocí v hmotné nouzi a sociálními službami. Cílem sociální pomoci je zajistit základní životní potřeby těch občanů, kteří se dostanou do hmotné nouze a nejsou schopni ji překonat ani s pomocí své rodiny. Jde o snahu vrátit osobu do stavu, kdy se o sebe dokáže postarat sama, chránit ji před sociálním vyloučením. Jako sociální vyloučení můžeme chápat situaci, kdy „člověk nemůže žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný z důvodu existence určitých překážek“.⁵

Pro sociální pomoc je charakteristická subsidiarita, neboť nastupuje až v okamžiku, kdy ostatní systémy nedostačují. Výrazný je zde prvek individualizace. Především v sociální pomoci se výrazně uplatní institut životního minima. Finanční prostředky do tohoto pilíře plynou zvláště z rozpočtu státu, částečně pak také z rozpočtu obcí a různých dobrovolných organizací a nadací.

1.2 Zásady sociálního zabezpečení

Zásady v obecném smyslu představují vůdčí právní principy. Obecně je můžeme rozdělit na ty, které jsou společné pro celý právní řád a na ty, které jsou charakteristické jen pro určité právní odvětví. Prvně zmiňované zásady bývají vyjádřeny v základních normách jako je u nás Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb. (dále jen Listina). Jako základní

---

⁴ ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 92.

⁵ ČERNÁ, Jana; TRIMEROVÁ, Dagmar. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vydání. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o., 2007, s. 183.

zásada bývá označována zásada zákazu diskriminace, která je zakotvena v čl. 3 odst. 1 Listiny a dále také rovnost všech subjektů dle čl. 4 Listiny.

1.2.1 Obecné zásady

Rozlišujeme šest obecných zásad, kterými jsou zásada komplexnosti, univerzality, sociální solidarity, adekvátnosti, garance a uniformity. Uplatňují se pro celou oblast sociálního zabezpečení.

Zásada komplexnosti neboli také úplnosti spočívá v tom, že sociální zabezpečení by mělo pokrýt veškeré sociální události, které lze v dané zemi na daném stupni sociálně ekonomického vývoje očekávat.⁶ Původní snaha zabezpečit pouze to nezbytné se tak přeměňuje na snahu zabezpečit vše.

Další významnou zásadou je zásada univerzality. Znamená, že sociální zabezpečení se týká všech subjektů, kteří splňují určité stanovené kritérium. „Uplatnění zásady univerzality nebrání prohloubení odpovědnosti občanů za vlastní budoucnost ani uplatnění zásady zásluhovosti v základní soustavě.“⁷

Zásada sociální solidarity vychází z toho, že člověk je sociální bytost, která nemůže existovat izolovaně od společnosti jako celku. Spočívá v tom, že „zdroje sociálního zabezpečení jsou tvořeny z plateb vázaných k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu, avšak využívány jsou i pro sociální zajištění těch občanů, kteří je v konkrétním časovém okamžiku nevytvořili.“⁸ Rozlišujeme solidaritu mezigenerační, kdy jsou solidární mladí se starými. A pak také solidaritu intragenerační, kdy jsou solidární osoby v rámci jedné generace. Jedná se o solidaritu zdravých s nemocnými, případně bohatých s chudými.

Zásada adekvátnosti neboli přiměřenosti se týká dávek poskytovaných ze systému sociálního zabezpečení. Tyto dávky by měly být přiměřeně vysoké, aby odpovídaly potřebám dané osoby, ale také jejímu osobnímu příspěví do systému. Dávky musí odpovídat možnostem příjmů a výdajů ze systému, aby byl stát či jiný subjekt schopen tuto dávku garantovat i v budoucnu.

---

⁶ TOMEŠ, Igor a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vydání. Praha: Všehrd, 1998, s. 53.

⁷ TOMEŠ, Igor. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vydání. Praha: Socioklub, 2001, s. 164.

⁸ GREGOROVÁ, Zdeňka. Zásada sociální solidarity jako jedna ze základních zásad sociálního zabezpečení. In BĚLINA, Miroslav; KALENSKÁ, Marie (ed.), *Poceta Petru Trösterovi k 70. narozeninám*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2009, s. 130.

Zásada garance (zaručenosti) znamená, že osoba má nárok na dávku, pokud splní všechny zákonem stanovené podmínky. Stát garantuje, že bude solventní a že bude zachován reálný obsah dávek prostřednictvím jejich valorizace.

Poslední obecná zásada je zásada uniformity označovaná někdy jako zásada rovnosti. Týká se oprávněných osob, které mají být zabezpečeny podle stejných pravidel. Uvedené však neznámá, že by nemohlo docházet k rozlišování příjemců dávek, pokud jsou použita stejná pravidla a je vyloučeno subjektivní posuzování. Rozdíly zde vznikají díky rozdílnému přičinění příjemců dávek nebo jejich lhostejnosti.⁹

1.2.2 Zvláštní zásady

Zvláštní zásady se neuplatní ve všech pilířích sociálního zabezpečení stejně. Stěžejní pro aplikaci životního minima jsou zásady sociální potřeby, zabezpečení, valorizace, zachování nabytých práv a kompenzace.

Sociální potřeba vyjadřuje, že nárok na dávku má osoba, která ji skutečně potřebuje, přičemž se nemusí předem finančně účastnit tvorby zdrojů. Podmínkou je, že nastane zákonem předvídaná sociální událost, která vzniká nezávisle na vůli občana.

Zásada zabezpečení souvisí s postavením státu v rámci sociálního zabezpečení. V souladu s touto zásadou pak stát zajišťuje vše co se systémem souvisí. Stát nejenže je zákonodárcem, ale také tento systém financuje, spravuje a organizuje.

Třetí významnou zásadou je valorizace. Jejím cílem je zachovat hodnotu poskytovaných dávek v závislosti na vývoji spotřebitelských cen, mezd a podobně. Zachování jejich reálné hodnoty je důležité z toho hlediska, aby dávky nadále plnily svou funkci a chránily tak osoby před propadem do chudoby a sociálním vyloučením.

Zachování nabytých práv znamená, že jedinci musí být zachován nárok na plnění, jestliže splňuje zákonem stanovené podmínky. Změnou právní úpravy mu nelze odejmout již jednou přiznaný nárok na plnění. Tato zásada zajišťuje právní jistotu oprávněných.

Poslední zásada, kterou bych chtěla zmínit je zásada kompenzace, která ovlivňuje výši dávky poskytované ze systému sociálního zabezpečení. Kompenzace vyjadřuje snahu nahradit jedinci újmu, která mu vznikla v důsledku sociální události. Náhrada však nemusí být poskytována v plné výši, neboť je závislá na finančních možnostech státu.¹⁰

---

⁹ TOMEŠ, Igor. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vydání. Praha: Socioklub, 2001, s. 164-165.

¹⁰ GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. vydání. Brno: DOPLNĚK, 2005, s. 111.

1.3 Prameny práva sociálního zabezpečení

Oblast sociálního zabezpečení je upravena velkým množstvím norem, které jsou jak vnitrostátního, tak také mezinárodního a unijního charakteru.

Nejdůležitějšími vnitrostátními prameny sociálního zabezpečení jsou *Ústava České republiky č. 1/1993 Sb.* (dále jako *Ústava*) a již zmiňovaná *Listina*, které vymezují a garantují základní sociální práva občana. *Ústava* má v této oblasti význam především z toho důvodu, že na základě čl. 10 *Ústavy* se vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, stávají součástí našeho právního řádu. Konkrétní sociální práva jsou pak uvedena v hlavě čtvrté *Listiny* a patří sem například právo každého, kdo je v hmotné nouzi na pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek nebo právo rodičů, kteří pečují o děti, na pomoc státu. Tato práva jsou nezczizitelná a nepromlčitelná.

Další vnitrostátní normy upravují již konkrétní oblasti práva sociálního zabezpečení. Z oblasti sociálního pojištění je třeba jmenovat především *zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění*, všechny ve znění pozdějších předpisů. V oblasti státní sociální podpory má nejdůležitější postavení *zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře*, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje jednotlivé dávky státní sociální podpory. Pro oblast sociální pomoci jsou pak stěžejní *zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a zákon č. 108/2006, o sociálních službách*, všechny ve znění pozdějších předpisů. Uvedený výčet není úplný, oblast sociálního zabezpečení upravuje i mnoho dalších zákonů a podzákoných právních předpisů.

Jak bylo výše uvedeno, jsou součástí české právní úpravy také mezinárodní smlouvy, a to do té míry, že stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, pak se použije mezinárodní smlouva.¹¹ Nejvýznamnější multilaterální smlouvy vznikly na poli Organizace spojených národů, Mezinárodní organizace práce a Rady Evropy.

Prvním dokumentem Organizace spojených národů, který se dotýkal sociálních práv, byla *Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948*. Pro institut životního minima má význam především článek 25, který deklaruje právo každého na „takovou životní úroveň,

---

¹¹ viz čl.10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., *Ústava České republiky*, ve znění pozdějších předpisů.

kteřá by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny“¹². Výslovně je uvedeno, že tato životní úroveň zahrnuje zejména „výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření“.¹³ Práva uvedená v dokumentu však nebyla přímo vymahatelná vzhledem k tomu, že se jednalo o deklaraci. Tento nedostatek odstranil *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* a *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*, které jsou vyhlášeny ve Sbírce zákonů pod číslem 120/1976. Stěžejní z hlediska životního minima je článek 11 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, který přiznává jednotlivci právo na přiměřenou životní úroveň. Na rozdíl od předcházejícího dokumentu však pod životní úroveň zahrnuje také právo na neustálé zlepšování životních podmínek.¹⁴

Další mezinárodní prameny představují úmluvy, doporučení a rezoluce sjednané při Mezinárodní organizaci práce. Pro oblast sociálního zabezpečení má význam především *Úmluva o minimální normě sociálního zabezpečení č. 102 z roku 1952*, kterou nalezneme jako sdělení č. 461/1991 Sb. Tato úmluva ukládá státům povinnost zajistit určitou úroveň sociálního zabezpečení. Upravuje například poskytování dávek v mateřství, starobní důchody, pozůstalostní důchody a také rodinné dávky. Ustanovení, které by se výslovně týkalo životního minima, zde však nenalezneme.

Poslední mezinárodní organizace, jejíž činnost významně ovlivňuje sociální právo, je Rada Evropy. Významným dokumentem této organizace je *Evropská sociální charta č. 14/2000 Sb.m.s.*, která je „mezi demokratickými evropskými státy považována za ekvivalent Evropské úmluvy na ochranu lidských práva a základních svobod v oblasti hospodářských a sociálních práv“.¹⁵ Obsahuje souhrnný katalog základních sociálních a ekonomických práv. Dle článku 13 zmiňovaného dokumentu, má každá osoba právo na sociální pomoc, pokud je bez přiměřených prostředků a není schopna si takové prostředky sama zajistit.

Mezi další relevantní dokumenty Rady Evropy patří *Evropský zákoník sociálního zabezpečení č. 90/2001 Sb.m.s.*, *Evropská úmluva o sociálním zabezpečení* a také *Evropské prozatímní dohody o sociálním zabezpečení č. 112/2000 a 144/2000 Sb.m.s.*

Vstupem České republiky do Evropské unie v roce 2004 se právní předpisy této instituce staly součástí právního řádu. V oblasti sociálního zabezpečení má význam *Listina základních práv Evropské unie*, která je v současné době součástí primárního práva Evropské

---

¹² viz čl.25 Všeobecné deklarace lidských práva.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ viz čl. 11 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

¹⁵ ARNOLDOVÁ, Anna. *Výbrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 62.

unie a je tedy právně závazná. Tento dokument obsahuje právo na sociální zabezpečení a sociální pomoc v čl. 34, kde je zakotveno také právo na pomoc v oblasti bydlení.

Velký význam z hlediska zajištění práva svobodného pohybu osob v rámci EU mají *koordinální nařízení č. 883/2004, o koordinaci systémů sociálního zabezpečení* a na ni navazující *nařízení č. 987/2009, kterým se stanoví prováděcí pravidla k uvedenému nařízení*.¹⁶ Tato nařízení umožňují realizovat ochranu osob před sociálními událostmi bez ohledu na to, ve kterém členském státě se nacházejí. Národní systémy sociálního zabezpečení nejsou těmito nařízeními dotčeny a vyvíjí se nadále samostatně.¹⁷ Koordinace je založena na čtyřech principech, kterými jsou aplikace právního řádu jediného státu, rovné zacházení, sčítání dob pojištění a výplata dávek do ciziny.

Sociální zabezpečení je mimo uvedené prameny také ovlivněno bilaterálními smlouvami. Jde o smlouvy uzavírané mezi dvěma státy, které mohou být trojího typu, a to teritoriální, proporcionální a smíšené. Teritoriální smlouvy vycházejí z principu trvalého pobytu osoby. Dávku přiznává ten stát, v němž má daná osoba ke dni vzniku nároku na dávku trvalý pobyt. Proporcionální smlouvy jsou založeny na principu rovného zacházení, jediného pojištění, sčítání dob pojištění a výplaty dávek do druhého smluvního státu. Pokud jde tedy například o dávky v oblasti důchodového pojištění, pak je přiznává a vyplácí stát pouze v rozsahu odpovídajícím době pojištění, kterou na jeho území daná osoba získala. Posledním typem jsou smlouvy kombinované, které obsahují prvky předchozích dvou. Prvek teritoriality se u nich projevuje v tom, že se doba pojištění k určitému datu hodnotí podle trvalého pobytu osoby a po tomto datu se již hodnotí stejně jako v případě proporcionálních smluv.

---

¹⁶ Předchozí nařízení Rady EHS č. 1408/71, o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na osoby zaměstnané, samostatně výdělečně činné a jejich rodinné příslušníky pohybující se v rámci Společenství a na něj navazující nařízení Rady EHS č. 574/72, stanovující postup provádění nařízení č. 1408/71, zůstává v platnosti pro některé stanovené skupiny osob.

¹⁷ GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. vydání. Brno: DOPLNĚK, 2005, s. 80-81.

2 Životní minimum

2.1 Pojem

Životní minimum je minimální příjmová veličina, která chrání občany proti hmotnému a sociálnímu strádání. Jeho definice obsažená v zákoně o životním a existenčním minimu, charakterizuje životní minimum jako minimální hranici peněžních příjmů fyzické osoby k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Obecně lze říci, že představuje „soubor statků a služeb, který umožňuje jedinci, rodině nebo domácnosti uspokojovat potřeby v rozsahu, jaký společnost v dané etapě uznává za minimálně nezbytný“.¹⁸

Tato sociálně ochranná veličina bývá také označována jako oficiální hranice chudoby. Označení vychází ze skutečnosti, že osoba, jejíž příjem nedosahuje výše životního minima, je ohrožena chudobou. Stanovení hranice chudoby umožňuje omezovat rozsah a důsledky chudoby. Význam tohoto institutu je zřejmý také z toho, že první snahy o minimalizaci následků chudoby se objevují již před druhou světovou válkou. Oficiální kritéria chudoby začínají vznikat v průběhu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století. Průkopnickými státy byla například Francie či Belgie.

Chudobu můžeme rozlišovat jednak absolutní a jednak relativní. Světová banka definuje absolutní chudobu jako život za méně než 1,25 dolaru na den. Jde o situace, kdy osoba nemá dostatečný přístup k jídlu a vodě. Vycházíme-li z této definice, pak v Evropské unii neexistuje absolutní chudoba. Můžeme zde hovořit pouze o chudobě relativní.¹⁹ Jak uvádí Igor Tomeš : „Chudoba v moderní evropské společnosti není otázkou smrti hladem, ale otázkou deprivací, nerovností a nedostupností.“²⁰

Životní minimum plní ve společnosti dvě základní funkce. Primární funkce je ochrana před hmotnou a sociální nouzí. Jeho sekundární funkce spočívá v tom, že je v některých případech kritériem pro určení nároku na dávky a stanovení jejich výše (systém státní sociální podpory, pomoc v hmotné nouzi). Životní minimum umožňuje porovnávat životní úroveň různých typů domácností. „Představuje stejnou vzdálenost rodiny od hranice životního minima.“²¹

Stanovení životního minima je možné provést dvěma způsoby. První tkví ve vyhlášení formou obecně závazného předpisu (tento způsob zvolila Československá a následně také

---

¹⁸ ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 131.

¹⁹ GOLA, Petr. *Evropská versus světová chudoba. Práce a mzda*, 2009, č. 9, s. 4.

²⁰ TOMEŠ, Igor. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vydání. Praha: Socioklub, 2001, s. 152.

²¹ DLOUHÝ, Jiří. *Životní minimum*. 1. vydání. Praha: Socioklub, 1997, s. 8.

Česká republika). Druhou možností je, že pověřené státní orgány stanoveným způsobem veřejně vyhlásí hodnoty životního minima. V tomto případě je pak využití životního minima různorodé. Bylo využíváno například jako příjmové kritérium pro zařazení občanů do různých sociálních programů.²²

2.2 Vývoj právní úpravy

Původní právní úprava životního minima byla zakotvena v zákoně č. 463/1991 Sb., o životním minimu. Snaha přiblížit se evropskému pojetí institutu životního minima a také snaha eliminovat zneužívání systému státní sociální podpory vyústila v přijetí zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Zákon o životním minimu i zákon o životním a existenčním minimu jsou zákony kritériální, nestanoví nároky na dávku a výpočet dávek.

2.2.1 Životní minimum dle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu

Tento zákon platil od roku 1991 až do konce roku 2006 a stanovil životní minimum jako dvousložkové. Jednu složku tvořila částka k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb, kdy se výše této částky se odvíjela od věku dané osoby. Celkem existovalo pět skupin. Druhou složku tvořily částky k zajištění nezbytných nákladů na domácnost, jejich výše byla závislá na počtu členů v domácnosti a dělila se na čtyři skupiny s tím, že nejvyšší částka náležela domácnostem s pěti a více členy. Výše částek byla jednotná pro celé území. Zákon také stanovil pravidelnou valorizaci částek, která byla prováděna nařízením vlády. Částky byly valorizovány odděleně, a to v závislosti na růstu spotřebitelských cen jednotlivých položek.

Celková výše životního minima se zjistila součtem částek k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb všech členů domácnosti, kteří byli společně posuzováni a příslušné částky na úhradu společných nákladů na domácnost, tedy tzv. skladebním principem.²³ Pokud bychom tedy měli rodinu, která je tvořena oběma rodiči a dvěma dětmi ve věku 9 a 12 let, pak životní minimum dle posledního stavu zákona o životním minimu činilo 12 320 Kč. Z toho částka na výživu a ostatní základní osobní potřeby rodiny

---

²² BAŠTÝŘ, Ivo a kol. *Životní minimum v zahraničí a v České republice*. 1. vydání. Praha: MPSV, 1997, s. 19-20.

²³ KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Sociální ochrana chudých v České republice*. 1. vydání. Praha: Oeconomica, 2007, s. 84.

představovala 9 060 Kč (2400+2400+2310+1950) a částka na úhradu společných nákladů na čtyřčlennou domácnost 3260 Kč.²⁴

2.2.2 Životní minimum dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

V této podkapitole bych chtěla zdůraznit nejvýznamnější rozdíly oproti předcházející právní úpravě, podrobněji se budu životním minimem zabývat v následujícím textu. Zákon o životním a existenčním minimu nabyl účinnosti k 1.1.2007. Cílem této právní úpravy bylo zefektivnit systém dávek vyplácených na základě životního minima. Nově bylo životní minimum stanoveno jako jednosložkové, došlo k vyčlenění částek k zajištění nezbytných nákladů na domácnost. Tyto částky měly být pokryty dávkami ze systému státní sociální podpory (příspěvek na bydlení) a systému sociální pomoci, resp. pomoci v hmotné nouzi (doplatek na bydlení).

U částek na výživu a ostatní základní osobní potřeby byla na základě výsledků grantové studie²⁵ zrušena kategorie dětí mezi 6 a 10 lety, neboť se existence této skupiny ukázala být neodůvodněnou. Naopak byla vymezena další kategorie, a to dospělá osoba v druhém pořadí v domácnosti, neboť se nově stává relevantní skutečností pořadí osob v domácnosti. Při zavedení této skupiny se vycházelo ze skutečnosti, že osoby, které společně hospodaří, mají nižší životní náklady. Jak uvádí důvodová zpráva k tomuto zákonu: „Změna se navrhuje z důvodu zabezpečení rovné sociální ochrany všech typů domácností a osob. Proti současnému stavu by měla být posílena ochrana menších domácností a naopak snížena ochrana početnějších domácností, u nichž objektivně dochází k tzv. úsporám z počtu.“²⁶

Významnou novinkou bylo zavedení existenčního minima. Tento pojem byl znám již v 90. letech, jeho funkce v systému sociální ochrany však byla nejasná, což vedlo k tomu, že nebyl uplatňován. Existenční minimum je v zákoně o životním a existenčním minimu definováno jako minimální hranice příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Jak již z definice vyplývá, jedná se o částku nižší než životní minimum. Má zajistit ochranu před fyziologickým strádáním, neumožňuje však uspokojování dalších potřeb sociálního

---

²⁴ Viz § 3 zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu.

²⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

²⁶ Tamtéž.

charakteru.²⁷ Jeho výše je 2 020 Kč, což činí asi dvě třetiny částky životního minima určeného pro jednotlivce.

Zákonem je výslovně vyloučeno jeho užití u nezaopatřeného dítěte, poživatele starobního důchodu, osoby invalidní ve třetím stupni invalidity a také u osob starších 68 let. Využití nalézá v systému pomoci v hmotné nouzi. Má motivovat osoby, kterým jsou dávky poskytovány k tomu, aby se snažily samy změnit svou nepříznivou ekonomickou a sociální situaci.

2.3 Základní pojmy související s institutem životního minima

2.3.1 Společně posuzované osoby

Společně posuzované osoby jsou okruhy osob vymezené zákonem, které se posuzují společně za účelem zjištění životního minima domácnosti. Jsou stanoveny tak, aby se posuzovaly společně osoby, které mají vůči sobě vyživovací povinnost a které společně užívají byt. Za byt jsou považovány místnosti nebo místnost, které byly zkolaudovány. To znamená, že podle rozhodnutí stavebního úřadu svým stavebně technickým uspořádáním a vybavením splňují požadavky trvalého bydlení. Nestačí tedy prohlášení osob, že se jedná o byt. Hlášení k trvalému pobytu není vyžadováno, neboť často neodpovídá skutečnosti. Zákon o životním a existenčním minimu vymezuje jako základní okruhy:

- a) Rodiče a nezletilé nezaopatřené děti
- b) Manžele nebo partnery podle zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství
- c) Rodiče a
  - Nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené
  - Zletilé děti, pokud užívají byt s rodiči a nejsou posuzovány společně s osobami podle písmene b) nebo d)
- d) Jiné osoby, které společně užívají byt, pokud písemně neprohlásí, že spolu trvale nežijí a neuhrazují společně náklady na své potřeby.

Za rodiče je považována také osoba, které bylo dítě svěřeno do péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Zákon vymezuje, o jaká rozhodnutí se jedná v § 4 odst. 4. (např. rozhodnutí o osvojení dítěte nebo o ustanovení osoby poručníkem). V těchto zákonem vymezených situacích se pak dítě posuzuje společně s touto osobou, nikoliv se svým rodičem.

---

²⁷ BAŠTÝŘ, Ivo a kol. *Životní minimum v zahraničí a v České republice*. 1. vydání. Praha: MPSV, 1997, s. 21.

2.3.2 Specifické případy společně posuzovaných osob

Zákon rovněž v § 4 vymezuje určité odchylky od výše zmíněných okruhů společně posuzovaných osob. Patří sem situace uvedená v § 4 odst. 3, kdy nezletilé nezaopatřené dítě žije pouze s jedním rodičem, a to na základě rozhodnutí příslušného orgánu, pak se posuzuje pouze s tímto rodičem. Jestliže bylo dítě svěřeno do střídavé nebo společné výchovy, posuzuje se s rodičem určeným na základě společného prohlášení rodičů. Pokud rodič prohlašuje pro jiné účely, že s dítětem žije a společně uhrazují náklady na své potřeby, posuzuje se dítě vždy s tímto rodičem.

Další specifický případ je vymezen v § 4 odst. 5 zmiňovaného zákona, kdy je nezaopatřené dítě v plném přímém zaopatření ústavu pro péči o děti nebo mládež na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Jde o situace, kdy rodiče nevynakládají žádné prostředky na zabezpečení dítěte a není zde tedy důvod k tomu, aby se přihlíželo k dětem při stanovení životního minima domácnosti.

Pokud je byt využíván osobami, které je možno posuzovat v rámci dvou nebo více okruhů společně posuzovaných osob, pak se přednostně posuzují rodiče a nezaopatřené děti. V ostatních případech se postupuje na základě souhlasného prohlášení daných osob. Pokud by se jednalo o osamělého rodiče s dítětem, který užívá byt se svými rodiči, pak by se tyto osoby posuzovaly společně.

Dle § 4 odst. 7 uvedeného zákona se osoba zdržující se přechodně mimo byt, který užívá k bydlení spolu s ostatními, posuzuje společně s těmito osobami v rámci společně posuzovaných osob. Důvodem této dočasné nepřítomnosti musí být soustavná příprava na budoucí povolání, zdravotní nebo pracovní důvody nebo výkon dlouhodobé dobrovolnické služby. Půjde například o studenty vysokých škol ubytované po dobu školního roku na kolejích, osoby se špatným zdravotním stavem pobývající po přechodnou dobu ve zdravotnických zařízeních a podobně.

Poslední ze specifických situací je zakotvena v § 4 odst. 8 citovaného zákona, jde o případy, kdy je osoba ve vazbě, ve výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. V tomto případě není posuzována spolu s ostatními v daném kalendářním měsíci, jestliže některé z uvedených omezení svobody trvá po celý tento kalendářní měsíc. Toto ustanovení se však nevztahuje na matky ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody, pokud mají děti ve své osobní péči.

2.3.3 Nezaopatřené dítě

Pojem nezaopatřeného dítěte je vymezen v § 11 zákona o státní sociální podpoře. Nezaopatřeným dítětem je vždy dítě do skončení povinné školní docházky. Za nezaopatřené dítě se považuje také osoba nejdéle do 26. roku věku, pokud

- a) se soustavně připravuje na budoucí povolání
- b) se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo
- c) z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopna vykonávat soustavnou výdělečnou činnost.

Soustavnou přípravou na budoucí povolání je studium na středních a vysokých školách, přičemž uvedený zákon specifikuje podmínky takového studia v § 12 – 16.

Samostatnou kategorii tvoří děti do 18 let po ukončení povinné školní docházky. Ty jsou považovány za nezaopatřené dítě, pokud jsou vedeny na úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání a současně nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci.

Jak zákon o státní sociální podpoře výslovně v § 11 odst. 3 uvádí, nelze za nezaopatřené dítě považovat dítě, které je poživatelem invalidního důchodu z důchodového pojištění pro invaliditu třetího stupně. Zákon vychází zřejmě z toho, že takové dítě je již zaopatřeno důchodem z důchodového systému.

2.3.4 Příjem pro účely životního minima

Posuzování příjmů je zakotveno v ustanovení § 6 až 8 zákona o životním a existenčním minimu. Zákon vymezuje tzv. započitatelné příjmy, které jsou rozhodující pro posouzení, zda příjem osob/y dosahuje částky životního nebo existenčního minima. Stejně tak zákon stanoví, co se za příjem nepovažuje.

Započitatelné příjmy jsou uvedeny v § 7 zmiňovaného zákona. První významnou skupinu příjmů tvoří příjmy upravené zákonem č. 586/1992 Sb., o dani z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, a to po odpočtu výdajů na jejich dosažení, zajištění a udržení, po odpočtu daně z příjmů a pojistného na sociální zabezpečení, příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistného na všeobecné zdravotní pojištění, pokud nebyly pojistné a příspěvek zahrnuty do těchto výdajů. Mezi tyto příjmy patří především příjmy ze závislé činnosti, funkční

požitky, příjmy z podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti, příjmy z kapitálového majetku a příjmy z pronájmu.

Druhou významnou skupinu započitatelných příjmů tvoří příjmy ze sociálního zabezpečení. Spadají sem především dávky nemocenského pojištění, důchodového pojištění, podpora v nezaměstnanosti, podpora při rekvalifikaci, dávky státní sociální podpory s výjimkou příspěvku na bydlení, příspěvek na živobytí.

K započitatelným příjmům patří i jiné zákonem vymezené příjmy jako je výživné a příspěvek na výživu rozvedeného manžela, mzdové nároky vyplacené úřadem práce podle zákona o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a další.

V ustanovení § 6 odst. 5 zákona o životním a existenčním minimu jsou rovněž vymezeny příjmy, které nejsou z hlediska tohoto zákona za příjmy považovány. Jde například o příspěvky na péči, příspěvek na úhradu potřeb dítěte náležející ze zdravotních důvodů a dávky sociální péče poskytované vzhledem ke zdravotnímu stavu.

2.4 Stanovení částek životního minima

2.4.1 Teoretická konstrukce částek

Stanovení, jaká částka je odpovídající k zajištění potřeb jednotlivce, případně osoby v rámci společně posuzovaných osob, bylo značně problematické. Částka měla zajistit určitý standard, na druhé straně nesměla být tak vysoká, aby vyvolala tzv. pastí chudoby (jako past chudoby je označována situace, kdy je pro danou osobu výhodnější přijímat sociální dávky než usilovat o příjem ze zaměstnání²⁸). Zároveň musela být stanovena úroveň oficiálních příjmových hranic tak, aby „bylo v ekonomických možnostech státu a územních samospráv zajišťovat dlouhodoběji ochranu proti chudobě na této hranici.“²⁹

Obecně se při stanovování životního minima uplatňují dvě metody, a to jednak metoda absolutní, jednak metoda relativní. U metody absolutní se stanoví základní životní potřeby a míra, v jaké je nutno tyto potřeby uspokojit. Metoda relativní více pokrývá hledisko sociální spravedlnosti a únosnosti. Stanoví minimální společensky únosný standard na základě určitého podílu z průměrné výše čistého příjmu pracovníka.³⁰

---

²⁸ BAŠTÝŘ, Ivo a kol. *Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení minima existenčního* [online]. Praha.vupsv.cz [cit. 27.října 2010]. Dostupné na <<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/RZM-sv1.pdf>>.

²⁹ BAŠTÝŘ, Ivo a kol. *Životní minimum v zahraničí a v České republice*. 1. vydání. Praha: MPSV, 1997, s.14.

³⁰ VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát, východiska a přístupy*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 90.

2.4.2 Částky životního minima

Částky stanovené v zákoně o životním a existenčním minimu vyjadřují pouze sumu peněz, kterou konkrétní osoba potřebuje k zachování určitého společensky přijatelného standardu (životní minimum) nebo k přežití (existenční minimum). Jak jsem již zmínila, zákon o životním a existenčním minimu nestanoví nárok na jím uvedené částky, jde pouze o kritériální zákon. Nárok na dávku a výše dávky se zjišťuje podle jiných právních předpisů (především zákon o státní sociální podpoře a zákon o pomoci v hmotné nouzi).

Částka životního minima se odvíjí od toho, zda se jedná o jednotlivce či o osobu posuzovanou v rámci určité domácnosti. Dle § 2 zákona o životním a existenčním minimu přísluší jednotlivci částka 3 126 Kč. Vychází se z toho, že žije samostatně, a jeho náklady na výživu a na ostatní základní osobní potřeby jsou proto vyšší. Zákon v tomto případě nerozlišuje, zda jde o osobu nezaopatřenou či nikoliv.

Výše životního minima společně posuzovaných osob je uvedena v následujícím ustanovení zákona. Je zde celkem pět kategorií osob. Výše částky se odvíjí od pořadí v domácnosti, věku a zaopatřenosti osoby. Nejdříve se posuzují osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi. V této kategorii se rozlišuje pořadí, přičemž první osobě v pořadí přísluší nejvyšší částka, a to 2 880 Kč. Další osoby v pořadí, které nejsou nezaopatřeným dítětem a jsou starší 15 let, mají životní minimum stanoveno ve výši 2 600 Kč. Ostatní tři kategorie se vztahují pouze na nezaopatřené děti a výše částky se odvíjí od jejich věku. Životní minimum dětí ve věku od 15 do 26 let činí 2 250 Kč. Děti v následující kategorii jsou vymezeny věkem od 6 do 15 let a jejich životní minimum je stanoveno na částku 1 960 Kč. Celkově nejnižší částka přísluší dětem do 6 let jejich věku, která je ve výši 1 600 Kč. Postupné snižování částek u každé další kategorie je založeno na již zmiňovaném principu úspory z počtu.

Životní minimum společně posuzovaných osob je souhrnem částek připadajících na jednotlivé osoby. Je tedy irelevantní, která osoba se při stanovení životního minima posuzuje jako první a která jako druhá v pořadí, celková částka bude stejná. Pokud tedy budeme chtít zjistit výši životního minima rodiny tvořené oběma rodiči, dítětem ve věku 17 let, které studuje na střední škole, a dítětem ve věku 10 let, pak součtem jednotlivých částek dospějeme k životnímu minimu této domácnosti ve výši 9 690 Kč.

2.4.3 Valorizace částek životního minima

Výše částek životního minima musí být pravidelně upravována, a to v souvislosti s vývojem cen v daném státě, v opačném případě by přestaly splňovat svou funkci. Dle § 9 zákona o životním a existenčním minimu je tato úprava prováděna nařízením vlády v pravidelném termínu od 1. ledna, a to na základě růstu příslušného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem ve stanoveném rozhodném období. Podmínkou je, že tento index vzroste od počátku rozhodného období alespoň o 5%. Dřívější právní úprava operovala se zvýšením o 2%, ovšem vznikaly situace, kdy administrativní náklady na zvýšení některých dávek státní sociální podpory přesahovaly hodnotu tohoto zvýšení. Index růstu spotřebitelských cen vyjadřuje skutečný růst nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby od posledního zvýšení částek životního a existenčního minima a je zjišťován z údajů Českého statistického úřadu.

Zvýšení částek bylo dříve při splnění uvedených podmínek obligatorní, zákonem č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů však došlo ke změně a v současnosti je na uvážení vlády, zda přikročí ke zvýšení částek životního a existenčního minima. Zákon pamatuje také na valorizaci v mimořádném termínu. Dle zákona o životním minimu byla vyžadována při zvýšení indexu růstu spotřebitelských cen o 10%. Současná právní úprava již podmínky nestanoví, ale umožňuje řešit tak situace, kdy by došlo k výraznému zvýšení spotřebitelských cen.

Provedenou změnu nepokládám za příliš šťastnou. Životní minimum je součástí záchranné sociální sítě, má chránit osoby před propadem do chudoby, pokud však nebude dosahovat potřebné výše, pak nebude moci plnit svou funkci. Stanovení vyšší hranice nevnímám jako problém, problematickým se mi jeví skutečnost, že je ponecháno na uvážení vlády, zda zvýšení provede.

2.5 Uplatnění životního minima mimo oblast sociálního zabezpečení

Institut životního minima sehrává důležitou roli nejenom v systému sociálního zabezpečení, ale také mimo něj. Své uplatnění nachází například při výpočtu **nezabavitelných částek** při provádění exekuce dle zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti a výkonu rozhodnutí dle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, oba ve znění pozdějších předpisů. Tento institut slouží k ochraně dlužníka, má zajistit určitou minimální částku k uspokojení životních potřeb i v případě, že bude vůči dlužníkovi vedena exekuce

nebo výkon rozhodnutí. Podmínky pro zjištění výše nezabavitelné částky stanoví nařízení vlády č. 595/2006 Sb., o způsobu výpočtu základní částky, která nesmí být sražena povinnému z měsíční mzdy při výkonu rozhodnutí, a o stanovení částky, nad kterou je mzda postižitelná srážkami bez omezení. Výpočtová základna je tvořena životním minimem jednotlivce a normativními náklady na bydlení jednotlivce v bytech užívaných na základě smlouvy stanovených pro obec velikosti 50 000 - 99 999 obyvatel.³¹ Jde o zákonem stanovenou fikci, kdy se každý dlužník považuje za jednotlivce žijícího v nájemních bytech v obci uvedené velikosti.

Nezabavitelná částka představuje úhrn dvou třetin součtu částky životního minima jednotlivce a částky zmiňovaných normativních nákladů na bydlení pro jednu osobu. Pokud je daná osoba povinna poskytovat výživné, pak se částka zvyšuje o jednu čtvrtinu nezabavitelné částky za každou takovou osobu.

Pokud tedy budeme mít například jednotlivce, který nebude mít povinnost nikoho vyživovat a víme, že životní minimum jednotlivce je 3 126 Kč, normativní náklady pro jednu osobu v obci dané velikosti jsou 4 863 Kč, pak činí nezabavitelná částka této osoby 5 326 Kč. Matematicky můžeme daný výpočet znázornit takto:

$$N\check{C} = \frac{2}{3} * (\check{Z}Mj + NNnB)$$

NČ.....nezabavitelná částka
ŽMj.....životní minimum jedince
NNnB.....normativní náklady na bydlení

Své uplatnění nalézá životní minimum také při poskytování **úvěrů**. Dříve než banka poskytne žadateli úvěr, zjistí jeho bonitu, která vyjadřuje schopnost klienta splácet splátky. Zjišťuje se tak, že se od čistých příjmů v domácnosti odečtou povinné splátky a bankou stanovená paušální částka životních nákladů na domácnost. Právě tato paušální částka je určována na základě životního minima, které se násobí určitým koeficientem. Konkrétní koeficient závisí na bance, pohybuje se v rozpětí mezi 1,2 a 1,5.³²

V oblasti rodinného práva nalezlo životní minimum své využití při stanovení **vyživovací povinnosti** rodiče vůči dítěti. Jde o případy, kdy má rodič, jemuž má být uložena vyživovací povinnost, příjmy z jiné než závislé činnosti. Dle § 85a zákona č. 94/1963 Sb.,

³¹ viz § 26 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

³² *Rozhodování o ceně nemovitostí* [online]. hypotecnibanka.cz, [cit. 16. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.hypotecnibanka.cz/vse-o-hypotekach/serial-o-hypotekach/rozhodovani-o-cene-nemovitosti/>>.

o rodině, ve znění pozdějších předpisů, je takový rodič povinen prokázat soudu své příjmy, předložit podklady pro zhodnocení svých majetkových poměrů a umožnit soudu zjistit i další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí. Pokud by rodič nesplnil tuto svou povinnost, pak nastává fikce uvedená v zákoně. Na základě této fikce se předpokládá příjem ve výši 12,7násobku životního minima jednotlivce. V současné době se tedy jedná o částku 39 700 Kč.

Vytvoření této zákonné fikce považují za správné. Rodič se nemůže vzdát své zodpovědnosti za dítě tím, že přestane s dítětem žít v jedné domácnosti. Jeho povinností je se o dítě nadále starat, a to přinejmenším formou finančních prostředků. Fikce tak umožňuje stanovit výši výživného i v případě, že rodič nedoloží podklady pro výpočet výživného. Předpokládaná částka je navíc stanovena poměrně vysoko, má zřejmě donutit danou osobu, aby příjmy doložila. V opačném případě se předpokládá, že má dostatek finančních prostředků a není tedy třeba takového rodiče „šetřit“.

2.6 Náhled na právní úpravu na Slovensku

Srovnání české právní úpravy se slovenskou je zajímavé z toho důvodu, že tyto dvě země tvořily od roku 1918 až do roku 1993 v různých podobách jeden celek. Tyto státy jsou si hodně blízké a také mentalita obyvatelstva je podobná. Současná slovenská úprava může být inspirací pro Českou republiku a naopak. Od 1.1.1993 hovoříme o samostatné České a Slovenské republice. V obou republikách ještě po určitou dobu platil zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu. V České republice byl nahrazen až na začátku roku 2007 zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Na Slovensku došlo ke změně dříve, již v polovině roku 1998, kdy nabyl účinnosti zákon č. 125/1998 Z.z. o životnom minime. Nejvýznamnější změnou v tomto zákoně bylo, že nahradil dvousložkové životní minimum jednosložkovým. Slovenská republika tedy předstihla Českou republiku o osm a půl roku. Tento zákon prakticky zachoval definici životního minima uvedenou v předcházejícím zákoně, jediná změna spočívala v tom, že pojem občan byl nahrazen pojmem fyzická osoba. Touto změnou bylo umožněno rozšíření okruhu oprávněných osob také na cizince.³³

V současné době je institut životního minima na Slovensku upraven zákonem č. 601/2003 Z.z. o životnom minime, ve znění pozdějších předpisů. V tomto zákoně zůstalo životní minimum zachováno jako jednosložkové. Dle § 1 zmiňovaného zákona je životní

---

³³ BEDNÁRIK, Rastislav. Životné minimum v Slovenskej republike. *Fórum sociálnej politiky*, 2008, roč. 2, č. 5, s. 38.

minimum *společensky uznanou minimalnou hranicou príjmov fyzické osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze.*

V § 2 tohoto zákona jsou vymezeny tři částky životního minima. Nejvyšší (185,38 € = asi 4 646 Kč³⁴) je určena plnoleté fyzické osobě, která je buď jednotlivcem, nebo je posuzována jako první v pořadí společně posuzovaných osob. Přihlíží se k tomu, že tato osoba má vyšší náklady na domácnost. Druhá částka (129,31 € = asi 3 241 Kč) je nižší a je určena plnoleté fyzické osobě, která je posuzovaná jako druhá v pořadí v rámci společně posuzovaných osob. Nakonec je to částka určená dětem (84,61 € = asi 2 120 Kč). Jedná se o nejnižší životní minimum. Oproti české právní úpravě nedochází k rozlišování dětí na základě věku. Zákon stanoví, že do této skupiny náleží jak děti zaopatřené nezletilé, tak také nezaopatřené děti. Rozlišování těchto dvou skupin však v konečném důsledku nemá žádný vliv na výši životního minima. To je určeno pro obě skupiny shodně.

Myslím si, že právní úprava v České republice je více spravedlivá, pokud jde o stanovení životního minima dětí. Více reflektuje rozdílné nároky dětí podle jejich věku, druhá věc je, zda výše životního minima odpovídá těmto jejich potřebám.

Z výše uvedeného je zřejmé, že částky životního minima na Slovensku jsou oproti České republice stanoveny poměrně vysoko. Tato skutečnost vyplývá z toho, že do částky životního minima na Slovensku jsou zahrnuty také náklady spojené s bydlením, jak vyplývá z důvodové zprávy k tomuto zákonu.³⁵

Z rozlišování mezi první a druhou posuzovanou osobou plyne, že také Slovenská právní úprava využila principu úspory z počtu. Stejně jako v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu se životní minimum u společně posuzovaných osob určí až součtem částek určených pro jednotlivé osoby a je tedy irelevantní, která osoba je považována za první a která za druhou posuzovanou.

Jeden z nejvýznamnějších rozdílů oproti úpravě v České republice je to, že slovenská právní úprava neobsahuje pojem existenčního minima. To považuji za nedostatek vzhledem k tomu, že se jedná o prvek, který má osoby motivovat k hledání práce. Další rozdíl spočívá ve valorizaci částek, která probíhá pravidelně k 1. červenci. Stejně jako naše právní úprava nezakládá ani tento zákon nárok na žádnou dávku. Své uplatnění nalézá při aplikaci jiných právních předpisů, které stanoví nárok na určitou dávku nebo na slevu z určitého plnění.³⁶

---

³⁴ Částky odpovídají životnímu minimu stanovenému k 1.7. 2010.

³⁵ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 601/2003 Z. z. o životnom minime.

³⁶ MATLÁK, Jan a kol. *Právo sociálneho zabezpečenia*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, s. 285.

Zajímavé je, že Slovenská právní úprava nerozlišuje mezi jednotlivcem a osobou posuzovanou jako první v pořadí v rámci společně posuzovaných osob. Myslím si však, že takovéto rozlišování je rozumné, neboť náklady těchto osob jsou nesporně rozdílné.

Prvním předpisem, kde je životní minimum na Slovensku využíváno, a který bych ráda zmínila, je zákon č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon stanoví podmínku hmotné nouze podobně jako česká úprava. Osoba je v hmotné nouzi tehdy, jestliže její příjem a příjem osob, které jsou posuzovány společně s ní, nedosahuje částky životního minima a tyto osoby si nemohou svůj příjem zvýšit. Oproti české úpravě tedy nedochází ke konstrukci částky živobytí, dávka je vázána přímo na institut životního minima.

Výše dávek samotných je však stanovena pevnou částkou. Pouze v případě tzv. jednorázové dávky v hmotné nouzi lze hovořit o využití tohoto institutu. Zákon v tomto případě stanoví, že osoba má nárok na částku, kterou vynaložila na zákonem uvedené potřeby, tato částka nesmí přesáhnout trojnásobek životního minima.

Dalším předpisem je například zákon č. 452/2004 Z.z. o náhradnom výživnom, ve znění pozdějších předpisů, který upravuje dávku náhradního výživného. Tato dávka se poskytuje pouze osobám, které splní zákonem stanovené podmínky a jejichž příjem (příjem osob společně posuzovaných) není vyšší než 2,2násobek životního minima. Maximální výše dávky je 1,3násobek životního minima.

Životní minimum nachází své uplatnění i v celé řadě dalších předpisů jako je např. zákon č. 195/1998 Z.z. o socialnej pomoci nebo zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele, ve znění pozdějších předpisů a další.

3 Životní minimum v systému státní sociální podpory

3.1 Charakteristika systému státní sociální podpory

Státní sociální podpora je upravena již zmiňovaným zákonem o státní sociální podpoře. Tento systém je zaměřen na podporu příjmu rodin s dětmi formou peněžních dávek. Je financován z veřejných zdrojů, tj. státního rozpočtu. Systém je založen na posuzování výše peněžních příjmů, nikdy se však nezkoumá majetek.

Pro systém je příznačný princip solidarity, přičemž podle toho, o jakou formu solidarity se jedná, můžeme rozlišovat dva typy dávek. První typ tvoří tzv. netestované dávky, které vychází z univerzálního nároku každého dítěte. U tohoto typu dávek se projevuje solidarita rodin bezdětných s rodinami s dětmi. Představiteli této skupiny jsou rodičovský příspěvek, dávky péčovské péče a pohřebné. Stát má právo žádat, aby se bezdětní občané podíleli na podpoře rodin s dětmi, neboť tyto děti budou v budoucnu v rámci mezigenerační solidarity tvořit finanční zdroje (včetně zdrojů důchodového zabezpečení) i pro bezdětné občany.³⁷

Druhý typ dávek představují tzv. testované dávky. Zde naopak dochází ke zkoumání příjmu rodiny. Jsou založeny na principu solidarity rodin s vyššími příjmy s rodinami nízkopříjmovými. Testovanými dávkami jsou přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, nově od roku 2011 porodné a do konce roku 2012 také sociální příplatek.

V průběhu let došlo u některých dávek k významným změnám. Změny se týkaly především podmínek vzniku nároku na dávku nebo stanovení její výše. Zatím poslední novela zákona o státní sociální podpoře proběhla v roce 2010, došlo ke zrušení sociálního příplatku (až na výjimky) a omezení okruhu příjemců dávky porodného.

Zákon o státní sociální podpoře v § 3 stanoví okruh oprávněných osob. V tomto zákoně jsou rozlišovány celkem tři skupiny. V odstavci prvním zmiňovaného ustanovení jsou vymezeny první dvě, které bych označila za základní. Tyto skupiny osob mají nárok na dávky státní sociální podpory na základě svého trvalého pobytu na území České republiky. Zákon rozlišuje, zda jde o občany České republiky či o cizince. Mimo to zákon umožňuje, aby krajský úřad příslušný podle místa pobytu osoby v odůvodněných případech prominul podmínku trvalého pobytu. Takováto rozhodnutí jsou vyloučena ze soudního přezkumu.

Třetí skupinu uvedenou v odstavci druhém pak tvoří zákonem taxativně uvedené případy, kdy dávky náleží osobám, které nemají trvalý pobyt na území České republiky. Jde

---

³⁷ ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2007, s. 510.

například o nezletilé cizince svěřené na území České republiky do péče nahrazující péči rodičů nebo do ústavní péče.

3.2 Prameny právní úpravy

Základním pramenem je již uváděný zákon o státní sociální podpoře, který nabyl účinnosti v plném rozsahu k 1. lednu 1996. Nahradil předchozí právní úpravu sociálních dávek, která byla roztržštěná do několika právních předpisů. V důvodové zprávě k tomuto zákonu se uvádí, že účelem tohoto zákona je změnit přístup státu a přejít od státního paternalismu k participaci. „Nová koncepce předpokládá, že rodiny a občané si budou zabezpečovat co nejširší okruh potřeb vlastními silami, tj. především pracovním příjmem a z něho odvozenými dávkami.“³⁸

Oblast státní sociální podpory je značně rozličná a odkazuje na další právní úpravy za účelem objasnění pojmů. Významným pramenem, na který navazuje tento zákon, je zákon o životním a existenčním minimu. Tento zákon stanoví základní předpoklady pro určení, zda konkrétním osobám vzniká nárok na dávku a případně v jaké výši. Mezi další zákony, které určitým způsobem zasahují do oblasti státní sociální podpory patří například zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů; zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení; zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, všechny ve znění pozdějších předpisů.

3.3 Testované dávky

3.3.1 Pojem

Jak bylo výše uvedeno, jsou testované dávky založeny na principu přerozdělování finančních zdrojů od rodin s vysokými příjmy k rodinám s příjmy nízkými. Toto dělení bývá označováno jako vertikální. Výhodou těchto dávek je, že jsou poskytovány rodinám, které je s ohledem na výši svých příjmů potřebují. Důvodová zpráva je charakterizuje tak, že „jde o podporu rodiny do okamžiku, kdy dosáhne svými příjmy určité úrovně, přičemž s rostoucím příjmem se výše dávky snižuje.“³⁹ Naopak často zmiňovanou nevýhodou těchto dávek je administrativní náročnost a také problém s prokazováním příjmů osob. Za rok 2009 byla na

---

³⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

³⁹ Tamtéž.

testované dávky vydána částka cca 10 miliard Kč, což je zhruba třetina výdajů, které jsou vynakládány na dávky netestované.⁴⁰

Testované dávky jsou vyjmenovány v § 2 zákona o státní sociální podpoře, jsou jimi přídavek na dítě, sociální příplatek, příspěvek na bydlení a porodné. V této práci se budu nadále zabývat pouze přídavkem na dítě, sociálním příplatkem a porodným, neboť tyto dávky jsou vázány na institut životního minima.

3.3.2 Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je upraven v § 17 zákona o státní sociální podpoře. „Jde o dlouhodobou dávku, která má pomoci rodinám s dětmi krýt náklady spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí.“⁴¹ Zákon stanoví dvě podmínky vzniku nároku na tuto dávku. První podmínkou je, že nárok vzniká nezaopatřenému dítěti. Tento pojem je obsahově shodný s pojmem nezaopatřeného dítěte, se kterým operuje zákon o životním a existenčním minimu, neboť oba vychází ze stejné právní úpravy obsažené v zákoně o státní sociální podpoře. Dávka je po dobu nezletilosti dítěte vyplácena osobě, která má dítě v přímém zaopatření, nebo ústavu pro péči o děti nebo mládež, jestliže je dítě v plném přímém zaopatření ústavu. Typicky půjde o rodiče, pěstouny a podobně.

Druhou zákonnou podmínkou je nedostatečný příjem v rodině takového dítěte. Konkrétně nesmí peněžní příjem rodiny převyšovat součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40. Tento koeficient byl stanoven již zmiňovaným zákonem o stabilizaci veřejných rozpočtů, kterým byl novelizován zákon o státní sociální podpoře. Původní výše koeficientu byla 4,0. Zákon tedy zúžil okruh příjemců dávek. Dle § 4 tohoto zákona je jako příjem chápán měsíční průměr příjmů rodiny připadajících na rozhodné období. Měsíční průměr se stanoví jako součet jednotlivých měsíčních průměrů příjmů oprávněné osoby a osob s ní společně posuzovaných. Rozhodné období je vymezeno v ustanovení § 6 odst. 1 zákona jako kalendářní rok předcházející kalendářnímu roku, do něhož spadá počátek období od 1. října do 30. září následujícího kalendářního roku.

Další změnu, kterou do této oblasti vnesl zákon o stabilizaci veřejných rozpočtů, představuje úprava výše přídavku. Dříve docházelo k rozlišování tří výměr v závislosti na rozhodném příjmu rodiny. Výše dávky je nadále stanovena pevnou částkou, avšak zákon

---

⁴⁰ *Dávky v roce 2009: Kde se ušetřilo a kde výdaje vzrostly?* [online]. mpsv.cz, 20. května 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://mpsv.cz/cs/8812>>.

⁴¹ GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. vydání. Brno: DOPLNĚK, 2005, s. 262.

upravuje pouze jednu výměru, v rámci které zůstává rozlišení výše dávky v závislosti na věku dítěte. Podle § 18 zákona o státní sociální podpoře dochází k rozlišování tří věkových kategorií. Dětem do 6 let náleží za kalendářní měsíc částka 500 Kč, dětem od 6 do 15 let částka 610 Kč a nejvyšší částka 700 Kč je určena dětem od 15 do 26 let. V roce 2009 bylo vyplaceno na přídávcích na děti asi 4,7 miliard Kč, což je méně než kolik činila částka vyplacená za rok předcházející.⁴²

3.3.3 Sociální příplatek

Sociální příplatek je opakující se dávkou, která doznala výrazných změn po přijetí zákona č. 347/2010 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí. Cílem této dávky je zohledňovat nepříznivé sociální situace v rodině. Novela zákona zúžila okruh oprávněných osob. Původní návrh dokonce předpokládal úplné zrušení této dávky,⁴³ nakonec ale v uvedených případech umožnil vyplácení dávek až do konce roku 2012. Poté bude potřeba ošetřit danou problematiku jinak.⁴⁴

Zrušení sociálního příplatku považuji za nepříliš šťastný krok, vzhledem k tomu, že se jedná o dávku poskytovanou osobám, které jsou určitým způsobem ve společnosti znevýhodněné. Navíc je zřejmé, že v konečném důsledku bude potřeba vytvořit jinou dávku, která ji bude nahrazovat. Jednodušší by bylo ponechat sociální příplatek a pouze omezit okruh oprávněných osob tak, jak je tomu nyní.

Nárok na dávku vzniká, jestliže se rodič stará alespoň o jedno dítě, které je dlouhodobě nemocné, dlouhodobě zdravotně postižené či dlouhodobě těžce zdravotně postižené, a dále pak v případě, že je alespoň jeden z rodičů pečujících o nezaopatřené dítě těžce zdravotně postižený. Podmínkou vzniku nároku na dávku je, že rozhodný příjem v rodině je nižší než součin částky životního minima rodiny a zákonem stanoveného koeficientu 2,00. Zákon o stabilizaci veřejných rozpočtů zasáhl také do této dávky, upravil dřívější koeficient 2,20 na dnešní výši.⁴⁵ Příjem se zjišťuje za rozhodné období, kterým je u sociálního příplatku dle § 6 písmene b) zákona o státní sociální podpoře kalendářní čtvrtletí.

---

⁴² *Dávky v roce 2009: Kde se ušetřilo a kde výdaje vzrostly?* [online]. mpsv.cz, 20. května 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://mpsv.cz/cs/8812>>.

⁴³ Viz koaliční smlouva vlády.

⁴⁴ *Jaromír Drábek: Rozpočtové škrty v sociálním systému, Radioforum (Radiožurnál)* [online]. mpsv.cz, 17. září 2010 [cit. 15. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/9490>>.

⁴⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů.

Pokud stanovené podmínky splňuje v rodině více osob nebo splňuje-li podmínky nároku více osob z důvodu péče o totéž dítě, pak náleží dávka jen jednou. Příjemcem dávky je osoba určená na základě dohody těchto osob. V případě, že k dohodě nedojde, určí ji úřad práce, který o sociálním příplatku rozhoduje.

Výše sociálního příplatku není stanovena pevnou částkou, odráží příjmovou situaci v rodině. Zákon stanovil způsob výpočtu této dávky tak, aby rodiny s nižšími příjmy měly nárok na vyšší příplatek než rodiny s příjmy vyššími. Úmyslem zákonodárce bylo, aby rodiny s rozdílnými příjmy nepobíraly stejnou dávku.⁴⁶

Základní výše příplatku se po novele zákona o státní sociální podpoře použije již jen k dalšímu výpočtu, sociální příplatek v základní výši však již fakticky vyplácen nebude. Tato základní výše se zjistí tak, že se od životního minima nezaopatřeného dítěte odečte částka určená jako podíl, v jehož čitateli je součin částky životního minima uvedeného dítěte a rozhodného příjmu rodiny a ve jmenovateli součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,00. Matematicky lze uvedené znázornit takto:

$$SP = \check{Z}Mnd - \frac{\check{Z}Mnd * RPr}{\check{Z}Mr * 2,00}$$

SP.....sociální příplatek
 $\check{Z}Mnd$ .....životní minimum nezaopatřeného dítěte
 RPr.....rozhodný příjem rodiny
 $\check{Z}Mr$ .....životní minimum rodiny

Konkrétní výše dávky se odvíjí od toho, zda je dávka poskytována z důvodu uvedených u dítěte či rodiče. Pokud jsou splněny podmínky pro příplatek u dítěte, pak se zjistí výše dávky uvedeným způsobem s tím, že se životní minimum dítěte vynásobí zákonem stanoveným koeficientem. Konkrétní výše koeficientu se odvíjí od toho, zda jde o dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené, dlouhodobě zdravotně postižené nebo dítě dlouhodobě nemocné.

Výpočet lze provést například u rodiny tvořené oběma rodiči a pětiletým dítětem, které je dlouhodobě těžce zdravotně postižené. Příjem rodiny bude 10 000 Kč, životní minimum dítěte je 1 600 Kč, zákonem stanovený koeficient je 3,00, životní minimum rodiny bude činit 10 280 Kč (1 600*3,0 + 2 880 + 2 600). Sociální příspěvek, na který bude mít tato rodina nárok, bude po zaokrouhlení činit 2 466 Kč. Matematicky je možno vyjádřit výpočet takto:

⁴⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

$$SP = \check{Z}Mnd * K - \frac{\check{Z}Mnd * K * R Pr}{\check{Z}Mr * 2,00}$$

K.....koeficient

V případě, kdy je dávka poskytována z důvodu postižení rodiče, násobí se stanoveným koeficientem nejenom životní minimum nezaopatřeného dítěte, ale také životní minimum rodiny. Pokud bychom tedy chtěli vypočítat sociální příplatek u výše uvedené rodiny, kdy matka by byla dlouhodobě těžce zdravotně postižená a dítě by bylo zdravé, pak bychom museli životní minimum dítěte i životní minimum rodiny vynásobit koeficientem 1,05. Životní minimum rodiny je v tomto případě 7 080 Kč (2 880 + 2 600 + 1 600). Výše dávky by tedy činila po zaokrouhlení 551 Kč. Matematicky znázorněno:

$$SP = \check{Z}Mnd * K - \frac{\check{Z}Mnd * K * R Pr}{\check{Z}Mr * K * 2,00}$$

Zákon řeší také situace, kdy příjem rodiny nedosahuje částky životního minima rodiny. V takovém případě se započítává jako rozhodný příjem částka odpovídající životnímu minimu rodiny. Důvodem je, aby nedocházelo k nahrazování dávek sociální péče sociálním příplatkem.⁴⁷

V § 22 odst. 3 zákon stanoví případy, kdy se k postižení nezaopatřeného dítěte nepřihlíží, respektive se neužije zákonem stanovený koeficient ke zvýšení sociálního příplatku. Jde o nezaopatřené děti, které jsou poživatelem invalidního důchodu.

Pokud by došlo k situaci, že rodina splňuje společně několik podmínek pro zvýšení sociálního příplatku, pak se jeho výše zjišťuje v několika krocích. Nejdříve se vypočte sociální příplatek pro každou zákonem předvídanou situaci samostatně a poté se vypočte rozdíl mezi takto stanovenými sociálními příplatky a sociálním příplatkem stanoveným bez přihlídnutí ke zvýšení dle § 21 zákona o státní sociální podpoře. Konečná výše příplatku činí součet takovýchto rozdílů a sociálního příplatku v základní výši, který se stanoví bez přihlídnutí ke zvýšení dle § 22 odst. 1 a 2 uvedeného zákona.

Pokud bychom tedy chtěli zjistit výši sociálního příplatku u výše uvedené rodiny, kdy by matka i dítě byly dlouhodobě těžce zdravotně postižení, pak musíme zjistit základní výši sociálního příplatku pro tuto rodinu, a ta je 470 Kč. Výši příplatků pro jednotlivé uvedené

⁴⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

situace známe z předchozích příkladů a je to 2 466 Kč a 551 Kč. Rozdíl mezi těmito částkami a základní výší dávky je 1996 Kč a 81 Kč. Po přičtení těchto částek k základní výší dávky získáme konečnou výší dávky, a tou je 2547 Kč. Matematicky je to možné znázornit takto:

$$SP = SPz + (SP_1 - SPz) + (SP_2 - SPz)$$

SPz ...sociální příplatek v základní výši dle § 21 zákona o státní sociální podpoře

SP_1 .....sociální příplatek v případě, kdy je dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené

SP_2 ....sociální příplatek v případě, kdy je matka dlouhodobě těžce zdravotně postižená

Sociální příplatek tvoří druhý nejvyšší výdaj na testované dávky státní sociální podpory. Za rok 2009 bylo na tyto dávky vyplaceno asi 3 miliardy. Stejně jako u předcházející dávky i zde došlo k poklesu oproti předcházejícímu roku.⁴⁸ V souvislosti s novelizací této dávky se očekává razantnější pokles výdajů na tuto dávku, konkrétní odhady však vyčísleny nejsou.

3.3.4 Porodné

Na základě zmiňované novely zákona o státní sociální podpoře bylo porodné zařazeno mezi testované dávky. Institut životního minima je zde využit při určení nároku na tuto dávku.

Jedná se o dávku jednorázovou, která by měla pokrýt zvýšené náklady spojené s narozením dítěte. Vzhledem k tomu, že je dávka závislá na příjmu v rodině, bude vyplácena pouze omezenému okruhu rodin. Cílem novely bylo snížit objem finančních prostředků, které jsou vypláceny, přičemž předpokládaná úspora by měla činit 1,3 miliardy.⁴⁹ Zákodárce přitom vycházel z toho, že pomoc musí být poskytnuta pouze rodinám, které nemají dostatečný příjem. Častým argumentem proti omezení nároku na dávku bylo, že tato dávka „ztratí motivační charakter“⁵⁰, a že tedy dojde k omezení porodnosti. Nemyslím si však, že tato dávka nějak výrazně ovlivňuje rozhodnutí párů, zda děti budou či nebudou mít.

Dávka je určena primárně ženě, která porodila své první živé dítě nebo děti, pokud se narodily současně s prvním dítětem. Novela zákona stanovila podmínku, že příjem v rodině

⁴⁸ *Dávky v roce 2009: Kde se ušetřilo a kde výdaje vzrostly?* [online]. mpsv.cz, 20. května 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://mpsv.cz/cs/8812>>.

⁴⁹ *Přehled změn, které přinese balíček úspor v sociální oblasti* [online]. mpsv.cz, 2. listopadu 2010 [cit. 15. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/9778>>.

⁵⁰ *Schůze poslanecké sněmovny 2. listopadu 2010* [online]. psp.cz, 2. listopadu 2010 [cit. 30. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/008schuz/s008013.htm>>.

takovéto ženy nesmí převyšovat součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40. V případě, že by žena zemřela, pak má nárok na porodné otec prvního živě narozeného dítěte, případně dětí, a to tehdy, pokud tato žena splňovala uvedené podmínky a porodné nebylo vyplaceno jiné osobě.

Pokud bylo dítě do jednoho roku svěřeno do péče nahrazující péči rodičů, pak nárok na porodné vzniká osobě, která dítě převzala. Musí se však jednat o první dítě této osoby, na které vznikl nárok na porodné z důvodu převzetí, a zároveň zde před převzetím nesmí vzniknout nárok na porodné z výše uvedených důvodů. Stejně jako v předchozím případě i zde musí být splněna podmínka, že rozhodný příjem v této rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40.

Výše porodného u prvního živě narozeného dítěte činí 13 000 Kč, pokud se narodí více dětí zároveň s prvním, pak přísluší částka 19 500 Kč. Oproti předchozí úpravě nebude dávka poskytnuta při narození dalšího dítěte.

Myslím si, že vázání dávky pouze na první dítě je správné, neboť na toto dítě vznikají nejvyšší náklady. Prvnímu dítěti je potřeba pořídit kočárek, oblečení a ostatní základní vybavení. Ostatní sourozenci však již budou moci využívat věci staršího sourozence. Na druhou stranu si nemyslím, že by uvedená částka byla odpovídající, navíc by měla být stanovena více pružným způsobem, aby docházelo k jejímu navýšení v případě růstu spotřebitelských cen.

Stanovení rozhodného příjmu v rodině pro vznik nároku je dle mého názoru také celkem vhodné opatření, stanovenou hranici však považuji za příliš nízkou. Životní minimum rodiny tvořené matkou a otcem činí 5 480 Kč. Příjmovou hranici získáme vynásobením koeficientem 2,40 a činí 13 152 Kč. Všechny rodiny, jejichž společný příjem bude vyšší, pak na tuto dávku nedosáhnou. Pokud tedy budeme mít rodinu, jejíž příjem bude 14 000 Kč a od tohoto příjmu odečteme například jen "sociálně únosné" náklady na bydlení ve výši 30% příjmu, pak nám zůstane částka 9 800 Kč. Daná rodina nebude mít nárok na porodné, ačkoliv se domnívám, že tato částka nebude stačit na zabezpečení rodiny a zajištění potřebného vybavení pro narozené dítě.

3.4 Netestované dávky

Tyto dávky, které bývají označovány také jako univerzální, jsou poskytovány nezávisle na výši příjmu. V zahraničí bývají nazývány také jako horizontální řešení.

V průběhu existence tohoto zákona spadalo do této skupiny množství dávek, které dnes již zákon nezná nebo jsou dnes součástí dávek testovaných. Například již zmiňovaný přírůstek na dítě byl dříve dávkou univerzální, součástí netestovaných dávek byl dříve také zaopatřovací příspěvek a nebo také příspěvek na školní pomůcky, který byl zrušen zákonem o stabilizaci veřejných rozpočtů. V současné době zákon umožňuje poskytovat tři netestované dávky (ustanovení § 2 písmene b) zákona o státní sociální podpoře) a jsou jimi rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče a pohřebné. Životního minima je využíváno pouze pro stanovení výše dávek v rámci dávek pěstounské péče.

Dávky pěstounské péče představují důležitou součást státní sociální podpory, což potvrzují i čísla uvedená ve zprávě Ministerstva práce a sociálních věcí. Od roku 1993 bylo svěřeno do pěstounské péče asi 16 000 dětí. Jak zpráva dále uvádí, je tato péče výrazně levnější než ústavní péče, přesto v současné době žije v České republice v ústavěch asi 22 000 dětí.⁵¹

Dávky pěstounské péče zahrnují čtyři dávky vyjmenované v § 36 zákona o státní sociální podpoře – příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměnu pěstouna, příspěvek za převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla, přičemž pouze první dvě jmenované jsou vázány na životní minimum a se proto se jimi budu v následujícím textu zabývat.

Výdaje na tzv. netestované dávky jsou podstatně vyšší než na již zmiňované dávky testované. Celkem byla za rok 2009 na tyto dávky vyplacena částka asi 31,2 miliardy Kč.⁵² Dle mého názoru je to způsobeno tím, že dávky jsou poskytovány bez ohledu na příjem, tedy širšímu okruhu osob. Navíc mezi tyto dávky spadá rodičovský příspěvek, který tvoří podstatnou část výdajů a je poskytován po poměrně dlouhou dobu v relativně vysoké částce.

3.4.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte je dávka, jež má zajistit životní potřeby dítěte, které není vychováváno ve své rodině, a to proto, že se o něj rodiče buď nechtějí nebo nemohou starat.

Nárok na příspěvek má dle § 37 odst. 1 zákona o státní sociální podpoře nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Tento nárok zůstává zachován i po dosažení zletilosti dítěte, a to nejdéle do 26 roku věku, pokud osoba splňuje podmínky nezaopatřenosti dítěte a trvale žije a

---

⁵¹ *Počet dětí v pěstounské péči stoupá* [online]. mpsv.cz, 24.9.2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9528/24092010-opr.pdf>>.

⁵² *Dávky v roce 2009: Kde se ušetřilo a kde výdaje vzrostly?* [online]. mpsv.cz, 20. května 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://mpsv.cz/cs/8812>>.

společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho pěstounem. Dávka je vyplácena do dosažení zletilosti dítěte pěstounovi, poté přímo dítěti. Pokud je dítě příjemcem důchodu z důchodového pojištění, náleží mu tento příspěvek pouze tehdy, je-li vyšší, přičemž je vyplácen ve výši rozdílu mezi tímto příspěvkem a částkou důchodu.

Základní výše příspěvku je stanovena v § 37 odst. 2 zákona o státní sociální podpoře. Částka za kalendářní měsíc činí součin životního minima dítěte a zákonem stanoveného koeficientu. Výše koeficientu závisí na tom, zda jde o nezaopatřené dítě či nikoliv. U nezaopatřené dítěte činí koeficient 2,30; u ostatních dětí je stanoven ve výši 1,40. Pokud tedy budeme mít například nezaopatřené desetileté dítě v pěstounské péči, jehož životní minimum je dle § 3 odst. 3 písmene c) zákona o životním a existenčním minimu 1 960 Kč, pak bude vyplácen příspěvek ve výši 4 508 Kč a výpočet bude následující:

$$Pn\acute{U}PD = \acute{Z}Mnd * 2,30$$

V zákonem stanovených případech dochází k navýšení příspěvku na úhradu potřeb dítěte, a to podle § 37 odst. 3 zákona o státní sociální podpoře, jde o zohlednění zdravotního stavu dítěte. Jak uvádí důvodová zpráva k tomuto zákonu: „Důvodem takové úpravy je skutečnost, že při výpočtu sociálního příspěvku se k dítěti v pěstounské péči nepřihlíží, a tak je nutno uvedené skutečnosti, představující určité zvýšení nákladů, promítnout do výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte.“⁵³ K navýšení dochází tím způsobem, že se při výpočtu příspěvku vynásobí životní minimum dítěte zákonem určeným koeficientem, který je vyšší než v předchozím případě. Pokud tedy budeme mít výše uvedené nezaopatřené desetileté dítě v pěstounské péči, které bude dlouhodobě nemocné ve smyslu § 37 odst. 3 písmene a) citovaného zákona, pak bude koeficient činit 2,35. Konečná výše příspěvku bude činit 4 606 Kč.

Zákonodárce u této dávky pamatuje také na případy, kdy je dítě v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí příslušného orgánu o svěřením dítěte do péče nahrazující péči rodičů dle § 7 odst. 11 a 12 zákona o státní sociální podpoře. Příspěvek nenáleží po dobu, kdy některá ze zmíněných situací trvá. Účel tohoto ustanovení je zřejmý, zajišťuje, aby nedocházelo k vyplácení dávek v případě, kdy dané osobě nevznikají náklady spojené s péčí o dítě.

---

⁵³ Důvodová zpráva k zákonu č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Konstrukce této dávky zjevně vychází z vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem. Pěstounovi nevzniká vyživovací povinnost vůči dítěti dle § 45c zákona o rodině. Proto zde vzniká nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Vyživovací povinnost zůstává zachována rodičům dítěte a nárok na ni ve výši stanovené soudem přechází na stát. Pokud by takto stanovené výživné bylo vyšší než příspěvek na úhradu potřeb dítěte, pak je tento rozdíl vyplacen dítěti, respektive jeho pěstounovi.⁵⁴

3.4.2 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna je opakující se dávka pěstounské péče, která je stanovena v § 40 zákona o státní sociální podpoře. Tato dávka je poskytována za výkon pěstounské péče. Nárok na odměnu má pěstoun, kterému bylo svěřeno dítě do pěstounské péče. Odměna pěstounovi náleží až do zletilosti dítěte a poté po celou dobu, po kterou náleží dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Znamená to tedy, že „do zletilosti dítěte je nárok na odměnu vázán na existenci pěstounské péče, po zániku pěstounské péče se váže nárok na odměnu pěstouna na existenci nároku na příspěvek na úhradu potřeb dítěte“.⁵⁵ Neznamená to však, že by byla odměna bezpodmínečně vázána na uvedený příspěvek. Zákon výslovně uvádí, že pěstoun má nárok na odměnu také tehdy, pokud dítě nemá nárok na zmíněný příspěvek jen proto, že je poživitelem důchodu z důchodového pojištění, jehož výše je stejná nebo vyšší než příspěvek.

Výši odměny za kalendářní měsíc stanoví zákon jako součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 1,00, a to za každé dítě svěřené do pěstounské péče. V současné době představuje částku 3 126 Kč. Odměna se zvyšuje ve zvláštních případech, které jsou v zákoně taxativně uvedené. Jde o situace, kdy se pěstoun stará alespoň o tři děti nebo se stará o dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby s výjimkou lehké závislosti dle § 8 písmene a) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. V těchto případech činí odměna částku odpovídající součinu životního minima jednotlivce a koeficientu 5,50, tedy 17 193 Kč. Uvedená odměna se dále zvyšuje, pokud se pěstoun stará i o další děti, případně o další děti závislé na pomoci jiné fyzické osoby. Částka je pak navyšovaná o součin životního minima jednotlivce a zákonem stanoveného koeficientu.

Pro příklad si můžeme uvést pěstouna, který se stará o dvě děti, přičemž jedno z nich je dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve III. stupni. Životní minimum jednotlivce je 3 126 Kč. Vzhledem k zmíněnému závislému dítěti se vynásobí koeficientem 5,50. Dle § 40a

⁵⁴ Viz § 45d zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁵ BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 1995, s. 98.

odst. 1 zákona o státní sociální podpoře se v daném případě zohledňuje také péče o další dítě, a to částkou odpovídající součinu životního minima jednotlivce a koeficientu 0,50. Celková výše péčovské odměny pak bude 18 756 Kč. Matematicky lze uvedené znázornit takto:

$$OP = (\check{Z}Mj * 5,50) + (\check{Z}Mj * 0,5)$$

OP.....odměna pěstouna

ŽMj.....životní minimum jednotlivce

Odměna poskytovaná v těchto zvláštních případech je posuzována pro účely zvláštních právních předpisů jako plat. Pěstounovi náleží pouze pokud nebyl po celý kalendářní měsíc výdělečně činný a zároveň byly po celý kalendářní měsíc plněny stanovené podmínky. Náleží mu i v případě dočasné pracovní neschopnosti či nařízené karantény pěstouna, nejdéle však po dobu jednoho kalendářního měsíce jejího trvání.

Dle § 40b zákona o státní sociální podpoře nenáleží pěstounovi odměna v případě, že vykonává pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče, a je mu proto poskytována odměna za výkon pěstounské péče. Takovýmito zařízeními jsou například známé SOS vesničky.

Odměna pěstounovi nenáleží nebo se k dětem nepřihlíží při stanovení vyšší odměny v případě, kdy se pěstoun fakticky o dítě nestará a nevznikají mu proto náklady spojené s jeho výchovou. Jde o stejné situace, pro které nenáleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, tedy případy, kdy je dítě v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí příslušného orgánu o svěřeni dítěte do péče nahrazující péči rodičů dle § 7 odst. 11 a 12 zákona o státní sociální podpoře.

Odměna pěstounovi naopak náleží i v případě, že se fakticky jedná o prarodiče dítěte, ačkoliv podle § 88 zákona o rodině mají prarodiče vyživovací povinnost vůči svým vnoučatům. Dochází tak k tomu, že stát přispívá na vyživovací povinnost prarodiče.⁵⁶ Dřívější úprava obsahovala ustanovení, které výslovně vyloučilo prarodiče dítěte z nároku na odměnu pěstouna, avšak umožňovala přiznání této dávky s ohledem na okolnosti zvláštního zřetele hodné.⁵⁷ Objevují se tak v současné době případy zneužití této právní konstrukce, kdy sociálně slabší rodiče přenechají své děti k péči prarodičům, čímž prarodičům vzniká nárok na odměnu pěstouna. Tento nedostatek je možno odstranit jen na úrovni soudů, které musí

⁵⁶ BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 1995, s. 98.

⁵⁷ Viz § 8 odst. 2 zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve znění pozdějších předpisů.

posoudit, zda se jedná o případ takového zneužívání systému dávek či nikoliv. Myslím si, že předchozí právní úprava byla v tomto ohledu lepší.

4 Životní minimum v systému pomoci v hmotné nouzi

4.1 Charakteristika systému

Pomoc v hmotné nouzi představuje subsystém sociální pomoci jako třetího pilíře sociálního zabezpečení. Tento pilíř je určen především osobám, jejichž příjmovou situaci plně nevyřešily předchozí dva pilíře, hovoříme zde o principu subsidiarity. Je silně navázán na zákon o životním a existenčním minimu, proto byl výrazně zasažen zrušením automatické valorizace životního minima, jak bylo výše uvedeno. Vzhledem k tomu, že životní a existenční minimum nebylo od roku 2007 valorizováno, nedošlo k navýšení ani dávek pomoci v hmotné nouzi.

Systém obsahuje prvky, které mají motivovat osobu nacházející se v hmotné nouzi, aby se sama pokusila zvýšit si příjmy, a to především prací.⁵⁸ Jeden z těchto motivačních principů spočívá v tom, že „ten kdo pracuje, se musí mít lépe než ten, který se pracovat nesnaží.“⁵⁹ Důraz je kladen na individuální posouzení každého případu. S uvedeným souvisí také skutečnost, že v tomto subsystému sehrávají důležitou roli orgány pomoci v hmotné nouzi, na jejichž uvážení závisí, zda bude dávka poskytnuta či nikoliv.

4.2 Prameny právní úpravy pomoci v hmotné nouzi

Základním pramenem je zákon o pomoci v hmotné nouzi, který nabył účinnosti 1. ledna 2007. Nahradil roztržštěnou právní úpravu, především zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti. Často vytýkaným nedostatkem předcházející úpravy bylo vytváření tzv. sociální pasti, kdy především osoby s více dětmi a nízkou kvalifikací měly zajištěn trvalý příjem, kterého by výdělečnou činností nemohly dosáhnout.⁶⁰ Je zřejmé, že tyto osoby pak nebyly motivovány k hledání práce.

Nová právní úprava klade větší důraz na odpovědnost jednotlivce za své sociální postavení. Snaží se jej motivovat k tomu, aby se sám snažil zvýšit si příjmy, a to jak prací, tak také například uplatněním nároků a pohledávek. Účelem je zabránit zneužívání dávek. Právní úprava navazuje na zákon o životním a existenčním minimu, který vytváří předpoklady přiznání dávky i pro její výši.

---

⁵⁸ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s.293.

⁵⁹ *Obec a veřejná služba* [online]. mpsv.cz, 28. července 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9269/verejna_sluzba_27-07.pdf>.

⁶⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

4.3 Dávky pomoci v hmotné nouzi

V systému pomoci v hmotné nouzi jsou rozeznávány tři dávky a to příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Všechny dávky jsou určitým způsobem vázány na institut životního minima.

Definice hmotné nouze je vymezena v § 2 odst. 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi jako situace, kdy osoba nebo společně posuzované osoby nemají dostatečný příjem a po zaplacení nákladů na bydlení jim nezůstane ani částka odpovídající částce živobytí nebo dosahují částky živobytí, avšak nepostačují jim prostředky na zabezpečení nákladů na bydlení. V § 3 zákona jsou vymezeny také osoby, které nejsou posuzovány jako osoby v hmotné nouzi.

Okruh příjmů relevantních pro dávky pomoci v hmotné nouzi stanoví § 9 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Vymezení je v podstatě stejné jako u zákona o životním a existenčním minimu s tím rozdílem, že dochází ke zvýhodnění určitých příjmů. Konkrétně se u příjmů ze závislé činnosti a u funkčních požitků započítává pouze 70% těchto příjmů po odečtení zákonem stanovených odvodů, jako je daň z příjmů, pojistné na sociální zabezpečení a podobně. Zvýhodnění se týká také dávek nahrazujících příjem, podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci, které se započítávají ve výši 80%. Tyto příjmy se započítají pouze částečně, aby „při přijetí hůře placené práce zůstávaly dávky této osobě částečně zachovány a její životní úroveň se skutečně zvýšila.“⁶¹ Ostatní příjmy započitatelné podle zákona o životním a existenčním minimu, s výjimkou příspěvku na živobytí, se započítávají v plné výši.

Zákon operuje také s pojmem společně posuzovaných osob, kdy vychází ze zákona o životním a existenčním minimu. Odlišnosti stanoví v ustanovení § 8 zákona o pomoci v hmotné nouzi a z okruhu společně posuzovaných osob tak vylučuje ty, kterým je poskytována ústavní péče v psychiatrické léčebně nebo v léčebně pro dlouhodobě nemocné déle než tři kalendářní měsíce, a dále osoby, kterým nevznikl nárok na nemocenské v důsledku toho, že si pracovní neschopnost přivodily úmyslně nebo jim vznikla pracovní neschopnost zaviněnou účastí ve rvačce, bezprostředním následkem opilosti nebo užití omamných prostředků anebo při spáchání úmyslného trestného činu, a proto jim nemocenské nenáleží nebo náleží ve snížené výši.

---

⁶¹ STRÁNSKÝ, Jaroslav a kol. *Paragrafy do krize. Pracovněprávní a sociální minimum pro zaměstnance*. Pardubice: Soudy, 2009, s. 48.

Zvláštní okruh osob je stanoven pro účely doplatku na bydlení, který se až na výjimky shoduje s vymezením osob pro účely příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Orgán pomoci v hmotné nouzi může na základě § 8 odst. 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi vyloučit osobu z okruhu společně posuzovaných osob, pokud se jedná o případ zvláštního zřetele hodného a žadatel o dávku o to požádá. Podmínkou je, že musí být prokázáno, že daná osoba společně s žadatelem neužívá byt a společně s ním se nepodílí na úhradě nákladů společných potřeb.

Dalším důležitým pojmem vztahujícím se k dávkám pomoci v hmotné nouzi jsou odůvodněné náklady na bydlení. Tyto náklady tvoří nájemné, pravidelné úhrady za služby bezprostředně spojené s užíváním bytu jako například dodávky teplé vody. Součástí odůvodněných nákladů je také úhrada prokazatelně nezbytné spotřeby energií. Podrobnější vymezení je obsaženo v § 34 zákon o pomoci v hmotné nouzi.

4.3.1 Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi (§ 21 zákona o pomoci v hmotné nouzi) a pomáhá při nedostatečném příjmu osob. Osobní rozsah je vymezen v § 5 odst. 1 uvedeného zákona a je stanoven v souladu s právem Evropské unie. Oprávněnou osobou je především občan České republiky, dále pak občané členského státu Evropské unie a jejich rodinní příslušníci, pokud jsou hlášeni na území České republiky k pobytu podle zákona o pobytu cizinců po dobu delší než tři měsíce, a další zákonem vyjmenované osoby. Okruh oprávněných osob je užší než v případě dávky mimořádné okamžité pomoci.

Nárok na dávku vzniká osobě, jejíž základní životní podmínky jsou vážně ohroženy v důsledku toho, že její příjem a příjem společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení, nedosahuje částky živobytí. Podmínkou je také to, že si osoba svůj příjem nemůže zvýšit vlastním přičiněním vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů.

Dle § 9 odst. 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi se příjmem pro účely této dávky rozumí příjem snížený o přiměřené náklady na bydlení. Tato konstrukce vychází z toho, že „částka živobytí se odvíjí od životního a existenčního minima, které zahrnuje pouze nezbytné náklady k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb, bez zahrnutí nákladů

na bydlení.⁶² Přiměřené náklady na bydlení mají úzkou vazbu na odůvodněné náklady na bydlení. Pro účely systému státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi jde o odůvodněné náklady do výše 30% příjmu osoby nebo společně posuzovaných osob. Vyšší hranice – 35% je pak stanovena pro hlavní město Prahu, neboť jsou zde vyšší náklady na bydlení. Procentuální výše vychází z toho, co zákonodárce považuje za sociálně únosné, tedy aby osoba vynakládala na náklady spojené s bydlením zhruba třetinu svých příjmů.⁶³

Částka živobytí upravená v § 24 zákona o pomoci v hmotné nouzi představuje stěžejní pojem pro stanovení nároku a výši dávky. Své uplatnění zde nachází částky životního a existenčního minima. Zákon vymezuje celkem sedm skupin, kterým stanoví tyto částky. Pro každou skupinu stanoví základní částku a u některých skupin pak připouští možnost jejich zvýšení stanoveným způsobem. Částka živobytí pro společně posuzované osoby je pak určena jako součet částek osob, které se společně posuzují.

U nezaopatřeného dítěte činí částku živobytí životní minimum, tato částka může být ještě navýšena, pokud zdravotní stav dítěte vyžaduje zvýšené náklady na dietní stravování. Výše těchto nákladů je vyčíslena v závislosti na konkrétním typu diety, a to ve vyhlášce č. 504/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.

$$\text{ČŽ} = \text{ŽM} + \text{dietní stravování}$$

Další skupinu tvoří osoby u nichž se nezkoumá možnost zvýšit si příjem vlastní prací. Tyto osoby jsou vymezeny v § 11 odst. 3 zákona o pomoci v hmotné nouzi, tedy především osoby starší 68 let, poživatelé starobního důchodu, invalidé ve třetím stupni invalidity, osoby v dočasné pracovní neschopnosti a další. Zákon z této skupiny výslovně vylučuje nezaopatřené děti. Částka živobytí je tvořena existenčním minimem a polovinou rozdílu mezi životním a existenčním minimem dané osoby. Tuto částku mohou oprávněné osoby zvýšit stanoveným způsobem, oproti ostatním kategoriím si však nemohou zvýšit částku o 300 Kč v důsledků nákladů spojených s hledáním zaměstnání.⁶⁴ Tato kategorie se vztahuje k hledání zaměstnání, což je obsahově v rozporu s charakterem této skupiny.

V § 25 až 29 zákona o pomoci v hmotné nouzi jsou uvedeny možnosti, jak docílit navýšení částky živobytí. Hodnotí se snaha zvýšit si příjem vlastní prací, využití majetku,

---

⁶² KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Sociální ochrana chudých v České republice*. 1. vydání. Praha: Oeconomica, 2007, s. 84.

⁶³ HOLANOVÁ, Eva. *Bytová politika v sociálních aspektech* [online]. mpsv.cz, 27. května 2008 [cit. 11. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/5403>>.

⁶⁴ viz § 30 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

uplatnění nároků a pohledávek, zvýšení příjmů u nezaopatřených dětí a může dojít k navýšení také z důvodu již zmiňovaného dietního stravování.

Pokud například půjde o osobu starší 68 let, která žije sama a která prokazatelně uplatnila veškeré své nároky a pohledávky, její životní minimum bude 3 126 Kč, existenční minimum je 2 020 Kč. Základní částka živobytí této osoby bude činit 2 573 Kč. Dle § 27 zákona o pomoci v hmotné nouzi se uplatněním nároků a pohledávek zvyšuje částka o 20% částky rozdílu mezi životním a existenčním minimem, což je 221,2 Kč. Konečná částka živobytí pak bude 2794,2 Kč. Matematicky to lze znázornit takto:

$$ČŽ = EM + \left(\frac{ŽM - EM}{2} \right) + \text{další částky}$$

Třetí skupinu tvoří osoby, které nespádají do předchozích dvou skupin a nesplnily povinnost předložit na výzvu orgánu pomoci v hmotné nouzi individuální akční plán. Jejich částka živobytí je stanovena jako existenční minimum, přičemž je jim odepřena možnost jejího zvýšení.

$$ČŽ = EM$$

Čtvrtá skupina zahrnuje všechny osoby, které nespádají do žádné jiné kategorie. Jde o zbytkovou kategorii, jíž náleží částka živobytí ve výši existenčního minima s možností jejího zvýšení zákonem předpokládaným způsobem.

$$ČŽ = EM + \text{další částky}$$

Pátou skupinu tvoří až na výjimky osoby, které po určitou dobu neplní vyživovací povinnost vůči nezletilému dítěti, není rozhodující, zda byla výše stanovena soudem či jiným způsobem. Takovýmto osobám je určena částka živobytí ve výši existenčního minima bez možnosti zvýšení této částky.

$$ČŽ = EM$$

Předposlední částka živobytí je určena osobám, které vykonávaly dobrovolnickou službu nebo veřejnou službu v rozsahu alespoň 30 hodin v kalendářním měsíci. Pojem dobrovolnické služby je vymezen zákonem č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě. Jde

o činnost, která je organizována pouze nestátními neziskovými organizacemi, jejichž projekt je akreditován Ministerstvem vnitra. „Jednou ze základních charakteristik dobrovolnické služby je svobodné rozhodnutí dobrovolníka vykonávat tuto službu bez nároku na odměnu.“⁶⁵ Pro výkon této služby jsou nezbytné určité předpoklady, jako například sociální inteligence či komunikační schopnosti. Dobrovolník při této činnosti poskytuje pomoc například zdravotně postiženým, seniorům, příslušníkům národnostních menšin a podobně.

Pojem veřejné služby je zakotven v § 18a zákona o pomoci v hmotné nouzi. Na rozdíl od dobrovolnické služby je uzavírána s obcemi, ale taktéž za ni nepřísluší odměna. Zahrnuje činnosti, které jsou v zájmu obce. V praxi je veřejná služba využívána například při odklizení sněhu na chodnících, sběru odpadků, výsadbě a údržbě zeleně, sekání trávy, úklidu muzea a podobně.⁶⁶

Problém, který v tomto ustanovení shledávám, je ten, že ačkoliv může výkon veřejné služby značně ovlivnit částku živobytí osoby, není všeobecně dána možnost uzavřít s obcí smlouvu o jejím výkonu. Jak vyplývá z výsledků analýzy, pouze asi 10% obcí z celkového počtu 1590 tuto službu organizuje.⁶⁷ Jde tedy jen o nepatrné množství obcí, ačkoliv se jistě téměř v každé z nich nalezne někdo, kdo by si chtěl takto zvýšit částku živobytí. Nemluvě o tom, že tato služba je alternativou pro osoby, které nemohou vykonávat dobrovolnickou službu, neboť pro její výkon jsou vyžadovány již zmíněné předpoklady.

Na tento nedostatek upozorňoval také veřejný ochránce práv a doporučil poslanecké sněmovně, aby „vyloučila požadavek vykonání veřejné služby v těch případech, kdy obec veřejnou službu nezajišťuje nebo kdy kapacitní stav veřejné služby neumožňuje pokrýt žádosti všech zájemců“.⁶⁸ K této změně doposud nedošlo, ačkoliv v mezidobí již proběhla novelizace zákona o pomoci v hmotné nouzi, která byla taktéž iniciována veřejným ochráncem práv a týkala se negativního dopadu dikce ustanovení zákona na invalidní osoby.

Jestliže bude osoba vykonávat v kalendářním měsíci současně dobrovolnickou i veřejnou službu, pak se jí budou odpracované hodiny z obou služeb počítat dohromady.⁶⁹ Částka živobytí osob, které vykonávají některou z těchto služeb po stanovenou dobu, činí

---

⁶⁵ *Aby se příspěvek na živobytí nesnížil...* [online]. mpsv.cz, 5. října 2009 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/7686>>.

⁶⁶ *Obec a veřejná služba* [online]. mpsv.cz, 28. července 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9269/verejna_sluzba_27-07.pdf>.

⁶⁷ Mohou pomoci lidem bez zaměstnání a ve složité finanční situaci. *Národní pojištění*, 2010, roč. 41, č.7, s. 29.

⁶⁸ *Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2009*. [online]. ochrance.cz, 21. března 2010 [cit. 27. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Souhrnna_zprava_VOP_2_009.PDF>.

⁶⁹ NIEDERLE, Petr. Nové úpravy zákona o pomoci v hmotné nouzi – 2. část. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 2, s. 39.

součet existenčního minima a polovinu rozdílu mezi životním minimem dané osoby a existenčním minimem. Tato částka může být navýšena podle § 25-30 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Pokud by osoba plnila všechny podmínky zvyšující částku živobytí, mohla by přesáhnout její životní minimum o 50% rozdílu mezi životním a existenčním minimem.⁷⁰

$$\check{C}\check{Z} = EM + \left(\frac{\check{Z}M - EM}{2} \right) + \text{další částky}$$

Poslední skupinu tvoří osoby, které pobírají příspěvek na živobytí déle než šest kalendářních měsíců. Toto ustanovení bylo zavedeno novelou č. 382/2008 Sb., která nabyla účinnosti k 1. lednu 2009. Došlo ke zpřísnění podmínek nároku na příspěvek na živobytí a postihuje „osoby, které se prokazatelně nesnaží zlepšit podmínky pro uspokojování svých základních životních potřeb“.⁷¹ Částka živobytí této skupiny je stanovena jako existenční minimum bez možnosti jejího navýšení.

Snížení částky na úroveň existenčního minima je vyloučeno u osob, u kterých se nezkoumá snaha zvýšit si příjem vlastní prací, osob pobírajících podporu v nezaměstnanosti, podporu při rekvalifikaci, osob invalidních v prvním nebo ve druhém stupni invalidity, osob majících příjem z výdělečné činnosti a osob vykonávajících dobrovolnickou nebo veřejnou službu v rozsahu alespoň 20 hodin v kalendářním měsíci. „Osoba pobírající nepřetržitě příspěvek na živobytí bude nucena vždy patřit mezi osoby, u nichž se částka živobytí nesnižuje, pokud nebude chtít setrvávat s úrovní svého živobytí na částce existenčního minima.“⁷²

$$\check{C}\check{Z} = EM$$

Výše příspěvku na živobytí za kalendářní měsíc je stanoven jako rozdíl mezi částkou živobytí osoby (společně posuzovaných osob) a výší jejího příjmu (příjmu společně posuzovaných osob). Je tedy zřejmé, že se částky životního a existenčního minima nepřímo podílejí také na stanovení konkrétní výše dávky. Čím vyšší je částka živobytí, tím vyšší je dávka.

---

⁷⁰ NIEDERLE, Petr. Nové úpravy zákona o pomoci v hmotné nouzi – 2. část. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 2, s. 39.

⁷¹ NIEDERLE, Petr. Snížení částky živobytí v pomoci v hmotné nouzi. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 7, s. 31.

⁷² Tamtéž.

Výpočet je možno ukázat na příkladu již zmiňovaného 68letého důchodce, který žije sám a uplatnil veškeré své nároky a pohledávky. Příjem této osoby z důchodového pojištění činí 3 500 Kč. Nejdříve je potřeba zjistit, zda se jedná o osobu v hmotné nouzi dle § 2 odst. 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Přiměřené náklady na bydlení jsou stanoveny nejvýše jako 30% příjmu, v tomto případě jde o částku 1 050 Kč. Osoba se tedy nachází v hmotné nouzi, neboť po odečtení přiměřených nákladů na bydlení od jejího příjmu jí zůstane částka 2 450 Kč, přičemž její částka živobytí vypočtená výše je 2 794,20 Kč.

Konkrétní výše dávky se zjistí tak, že se od částky živobytí (2 794,20 Kč) odečte příjem osoby, který jí zůstane po odečtení přiměřených nákladů na bydlení (2 450 Kč). Dané osobě bude vyplacen příspěvek na živobytí ve výši 345 Kč (po zaokrouhlení). Matematicky je možno uvedené znázornit takto:

$$Pn\check{Z} = \check{C}\check{Z} - (P - 0,3 / 0,35P)$$

PnŽ.....příspěvek na živobytí
 ČŽ.....částka živobytí
 P.....příjem

4.3.2 Doplatek na bydlení

Stejně jako předchozí dávka je i tato dávka vázána na částku živobytí a tím také nepřímo na institut životního a existenčního minima. Opět sehrává svou roli při stanovení nároku na dávku, ale také při stanovení její výše. Jak uvádí důvodová zpráva k zákonu, tato dávka spolu s příspěvkem na živobytí „by vždy měla zaručit, že osobě po zaplacení nákladů na bydlení zůstane příjem alespoň ve výši životního případně existenčního minima.“⁷³ „Doplatek na bydlení znamená individuální řešení, které vedle příjmů domácnosti reaguje také na místní reálné náklady na bydlení.“⁷⁴

Okruh oprávněných osob je vymezen stejně jako u předchozí dávky. Je určena osobám, jejichž příjem zvýšený o příspěvek na živobytí by po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení nedosahoval částky živobytí. Nárok na dávku má vlastník nebo nájemce bytu, přičemž tento byt musí být v obci, kde je osoba hlášena k trvalému pobytu. Je zřejmé, že toto vymezení nepokrývá všechny formy bydlení. Zákon ponechal na orgánech pomoci v hmotné nouzi, aby posoudily, zda se v konkrétním případě vyskytují okolnosti zvláštního

⁷³ Důvodová zpráva k zákonu č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

⁷⁴ HOLANOVÁ, Eva. *Bytová politika v sociálních aspektech* [online]. mpsv.cz, 27. května 2008 [cit. 11. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/5403>>.

zřetele hodné, a podmínku týkající se formy bydlení prominuly. Předpokladem však je, aby se jednalo o dlouhodobé užívání, trvalý pobyt není vyžadován. Typickými příklady jsou různé pronájmy, azylové domy či ubytovny.

Vznik nároku na dávku je podmíněn získáním nároku na příspěvek na živobytí a příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Výjimkou je situace, kdy příjem osoby sice dosahuje částky živobytí, avšak nepřesáhl 1,3násobek částky živobytí. V takovém případě může být přiznán doplatek i osobě, která nemá nárok na příspěvek na živobytí. Za nedostatek tohoto ustanovení považují to, že je na posouzení konkrétního orgánu pomoci v hmotné nouzi, zda považuje sociální a majetkové poměry dané osoby za odůvodňující poskytnutí dané dávky. A může tedy docházet k případům, kdy jedné osobě bude přiznán nárok na doplatek a jiné ne, ačkoliv se budou nacházet ve velmi podobné situaci, což může být považováno za diskriminaci.

Nárok na doplatek nevznikne osobě, která odmítne možnost levnějšího přiměřeného bydlení, které jí nabídla obec, v níž má trvalé bydliště. Zákon zde zřejmě řeší situace, kdy někdo žije v bytě nepřiměřeném jeho poměrům, ačkoliv by mohl žít v jiném bytě, na který by finančně vystačil, případně by mu postačovala nižší výše dávky. V praxi se však tyto případy objevují minimálně jak vyplývá ze studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí.⁷⁵ Zákon logicky vylučuje použití tohoto ustanovení na starší osoby a osoby určitým způsobem handicapované žijící v bytech zvláštního určení (případně osoby s nimi žijící).⁷⁶ Z morálního hlediska je nepřijatelné žádat po takovýchto osobách, aby se přestěhovaly někam, kde nemají zázemí či by měly zhoršené životní podmínky. V případě přestěhování handicapovaných osob by navíc mohla vzniknout potřeba byt upravit a osoba by musela třeba i opětovně žádat o příspěvek na úpravu bytu. Takovéto řešení by tedy bylo považováno za nehospodárné.

Specifickou situaci představuje nárok na doplatek, který vzniká nezletilému nezaopatřenému dítěti, které je v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro děti nebo mládež nebo které žije v náhradní rodinné péči. Tento nárok vzniká, jestliže na dítě přešlo vlastnictví nebo nájem bytu a dítě nemá dostatečný příjem nebo majetek k úhradě odůvodněných nákladů na bydlení.

Doplatek na bydlení náleží pouze jednou, ačkoliv podmínky vzniku může splňovat více osob najednou. Oprávněnou osobou je osoba určená na základě dohody těchto osob, jestliže se nedohodnou, určí ji orgán pomoci v hmotné nouzi sám. Výše dávky se stanoví

---

⁷⁵ JAHODA, Robert; KOFROŇ, Pavel; ŠIMÍKOVÁ, Ivana. *Změny v oblasti pomoci v hmotné nouzi a jejich dopady*. 1. vydání. Praha: VÚPSV, 2008, s. 58.

⁷⁶ Viz § 33 odst. 3 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

podle pravidla uvedeného v § 35 zákona o pomoci v hmotné nouzi a stejně jako u příspěvku na živobytí se odvíjí od příjmu dané osoby/osob, aby byla zajištěna její adekvátnost. Čím vyšší je příjem, tím nižší je dávka.

Výše doplatku na bydlení za kalendářní měsíc činí rozdíl mezi částkou odůvodněných nákladů na bydlení sníženou o příspěvek na bydlení a částkou, o kterou příjem osoby/osob zvýšený o vyplacený příspěvek na živobytí převyšuje částku živobytí osoby/osob. Zmíněnou zákonnou konstrukci považuji za značně komplikovanou a pochybuji, že by ji průměrný laik byl schopen bez pomoci pochopit. Myslím si, že zákon by měl uvést i matematický vzorec, který by byl snáze pochopitelný.

Výši doplatku na bydlení můžeme zjistit u námi známého 68letého důchodce, pokud víme, že žije v Olomouci, v nájemním bytě a jeho celkové náklady na bydlení činí 5 500 Kč. Potřebujeme znát výši příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory, ten činí 4 067 Kč. Výši příspěvku na živobytí známe, je to 345 Kč a známe také částku živobytí, která je 2 794,20 Kč. Po provedení výpočtu zjistíme, že výše doplatku na bydlení bude 383 Kč (po zaokrouhlení). Matematicky je možné znázornit výpočet takto:

$$DnB = (ONB - PnB) - (P + PnŽ - ČŽ)$$

DnB.....doplatek na bydlení
ONB.....odůvodněné náklady na bydlení
PnB.....Příspěvek na bydlení
P.....Příjem
PnŽ.....Příspěvek na živobytí
ČŽ.....částka živobytí

Životní minimum nachází své uplatnění také při stanovení, kdy doplatek na bydlení dané osobě nepřísluší. Dle § 34 odst. 5 zákona o pomoci v hmotné nouzi se o jeden měsíc odkládá nárok na dávku, pokud žadatel o dávku měl za předcházející tři měsíce příjem vyšší než je trojnásobek životního minima osoby. Stejný postup platí i pro společně posuzované osoby. V tomto případě se vychází ze zásady vlastní odpovědnosti a předvídativosti osoby.⁷⁷ Ačkoliv nepovažuji trojnásobek životního minima (u jednotlivce činí částku 9 378 Kč) v dnešní době za příliš vysoký příjem, myslím si, že je toto ustanovení správné. Každá osoba by měla myslet dopředu na možnost, že přijde o veškerý svůj příjem, nemůže se naivně spoléhat pouze na stát.

---

⁷⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

4.3.3 Mimořádná okamžitá pomoc

Jde o poslední dávku pomoci v hmotné nouzi, která je upravena v § 36 a 37 zákona o pomoci v hmotné nouzi. Obecně lze říci, že „dávka pomoci v hmotné nouzi je určena k řešení akutního stavu nouze fyzické osoby“.⁷⁸ Ani tato dávka by se bez institutu životního minima neobešla. Zde, na rozdíl od výše popisovaných dávek, nalezneme její využití pouze při stanovení její výše, v jednom případě je dávka na tomto institutu zcela nezávislá.

Rozlišujeme celkem pět situací a tomu odpovídajících dávek. Pouze v případě první dávky zákon stanoví fikci, že se jedná o osobu v hmotné nouzi, ačkoliv tato osoba nesplňuje podmínky uvedené v § 2 odst. 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi. U ostatních dávek je na posouzení orgánu pomoci v hmotné nouzi, zda danou osobu bude považovat za osobu v hmotné nouzi či nikoliv. Tyto dávky jsou oproti příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení jednorázové a také jejich osobní rozsah se liší. Osobní rozsah vymezený v § 5 odst. 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi je širší než u předchozích zmíněných dávek, zahrnuje také osoby, které pobývají na území České republiky na základě zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.

Nedostatkem této úpravy oproti předcházejícímu zákonu o sociální potřebnosti je, že neobsahuje dávku, která by představovala určitou zbytkovou kategorii. Nastávají tak situace, kdy není možno danou osobu podřadit pod žádnou kategorii uvedenou v § 2 odst. 3 – 6 zákona o pomoci v hmotné nouzi, přestože je zřejmé, že daná osoba potřebuje finanční pomoc a nemá prostředky k jejímu zajištění.⁷⁹

První dávka se týká osob, které se sice nenachází v hmotné nouzi dle § 2 odst. 2 zákona, ale hrozí jim vážná újma na zdraví v důsledku jejich celkových sociálních a majetkových poměrů. Těmto osobám přísluší částky představující rozdíl mezi existenčním minimem a příjmem osoby, u nezaopatřených dětí je to rozdíl mezi jejich životním minimem a příjmem.

Druhá dávka pokrývá situace, kdy osobu postihne vážná mimořádná událost. Opět je zde stanovena podmínka, že osoba není schopna překonat tuto situaci sama vzhledem ke svým sociálním a majetkovým poměrům. Zákon demonstrativně uvádí, že půjde o různé povodně, vichřice, požáry a podobně. Stále častěji bývá této pomoci využito při téměř

---

⁷⁸ *Dávky pomoci v hmotné nouzi* [online]. ochrance.cz, říjen 2010 [cit. 1. ledna 2011] Dostupné na ><http://www.ochrance.cz/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/davky-pomoci-v-hmotne-nouzi/>>.

⁷⁹ JAHODA, Robert; KOFROŇ, Pavel; ŠIMÍKOVÁ, Ivana. *Změny v oblasti pomoci v hmotné nouzi a jejich dopady*. 1. vydání. Praha: VÚPSV, 2008, s. 72.

každoročních povodních. Pomoci však bylo hojně využito také v roce 2007, kdy se Českou republikou přehnal orkán Kyril. Tehdy o dávku požádalo 287 občanů.⁸⁰

Dávka může být poskytnuta až do částky odpovídající 15násobku životního minima jednotlivce, což činí v současné době částku 46 890 Kč. Určení výše této dávky je problematické. Částka není nízká, přesto si v čase povodní občané často stěžují, že dávka je nedostatečná vzhledem k tomu, že mnoho osob přijde o veškerý svůj majetek, případně také o „střechu nad hlavou“. „Je důležité si uvědomit, že smyslem této mimořádné okamžité pomoci je zabezpečení první pomoci k zajištění základních životních podmínek, než bude možné poskytnout pomoc z jiných zdrojů.“⁸¹ S tímto se zcela ztotožňuji, navíc si myslím, že tato částka má řešit jen skutečně mimořádné události. V současné době se povodně objevují prakticky každý rok, v některých případech jsou obce zasaženy i několik let po sobě nemluvě o stále větším počtu domů stavějících se v záplavových oblastech. Tuto situaci by mělo řešit soukromé pojištění, nikoliv dávka mimořádné okamžité pomoci.

Další dvě dávky jsou určeny osobám, které nemají dostatečné prostředky vzhledem k jejich příjmu a sociálním a majetkovým poměrům. Takto definované osoby mají nárok na úhradu nezbytného jednorázového výdaje jako jsou například výdaje spojené se zaplacením správního poplatku při prokázané ztrátě osobních dokladů. Výše dávky odpovídá výši takového jednorázového výdaje, nedochází zde tedy k uplatnění životního minima.

Dále mají tyto osoby nárok na úhradu nákladů spojených s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby a na základní vybavení domácnosti a odůvodněných nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte. V praxi půjde o koupi nebo opravu ledniček, praček a podobně. Výše této dávky je limitována tím, že součet jednotlivých dávek takto poskytnutých nesmí v kalendářním roce přesáhnout desetinásobek životního minima jednotlivce, tedy částku 31 260 Kč.

Poslední skupina je tvořena osobami, které jsou ohroženy sociálním vyloučením, a to v důsledku neuspokojivého sociálního zázemí a nedostatku finančních prostředků. V § 2 odst. 6 zákona je uveden demonstrativní výčet situací, při kterých bude dávka poskytnuta. Půjde například o situace, kdy je osoba propuštěna z výkonu trestu odnětí svobody, z výkonu vazby, ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti. Dávka činí 1 000 Kč. Je možné ji vyplácet i opakovaně, celková výše však nesmí za kalendářní rok překročit čtyřnásobek životního

---

⁸⁰ *Pomoc po orkánu* [online]. mpsv.cz, 2. května 2007 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/3808>>.

⁸¹ *Povodně 2010. Praktické rady občanům* [online]. mpsv.cz, 19. května 2010 [cit. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8794/Povodne_2010_def.pdf>.

minima jednotlivce, tedy částku 12 504 Kč. Ačkoliv je zde zřejmá snaha státu pomoci lidem v obtížné situaci, myslím si, že tato částka uvedeným osobám příliš nepomůže. Větší význam pro ně mají různá občanská sdružení, která jim pomáhají se opět začlenit do společnosti.

5 Budoucí vývoj právní úpravy

Budoucí vývoj v oblasti státní sociální podpory a v oblasti pomoci v hmotné nouzi se bude odvíjet především od Programového prohlášení vlády, které bylo vládou schváleno 4. srpna 2010. Vláda v tomto prohlášení deklaruje, že „sociálně citlivým způsobem dojde ke zkrácení některých druhů dávek, podpor a příspěvků s cílem zefektivnit jejich čerpání a zamezit zneužívání“.⁸²

První změny v oblasti sociálního zabezpečení provedené v souladu s tímto programovým prohlášením již byly schváleny Parlamentem České republiky a dne 23. listopadu 2010 byly podepsány prezidentem republiky. Šlo o vládní návrh zákona v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí, který se výrazně dotkl oblasti státní sociální podpory, přesněji sociálního příplatku a porodného.

Touto novelou byl sociální příplatek zachován pro zákonem vymezený okruh osob (převážně osoby se zdravotním postižením) ovšem pouze do konce roku 2012. Původní návrh počítal s úplným zrušením dávky, nakonec k tomu však nedošlo, a to díky pozměňovacímu návrhu Národní rady osob se zdravotním postižením. Přesto je již teď zřejmé, že se jedná pouze o dočasné řešení, a tento přechodný stav bude muset být vyřešen nejspíše zavedením nové dávky, která bude určena přímo těmto osobám.

Také v oblasti pěstounských dávek se chystají změny. Ministerstvo práce a sociálních věcí plánuje vyjmout tyto dávky ze systému dávek státní sociální podpory, nadále by se mělo jednat o jakési zvláštní odměny. Tato změna by měla „zvýhodňovat pěstounské rodiny, a snížit tak rekordní počet dětí, které v Česku končí v kojeneckých ústavech“.⁸³ Pokud by se pěstounská dávka změnila na odměnu, nebylo by možné z nich strhávat nezaplacené dluhy, pokuty a podobně.

Změna by se mohla týkat také často kritizovaného zneužívání pěstounských dávek, které jsou vypláceny příbuzným dítěte. Toto zneužívání by se mělo omezit díky snížení dávek u péče v přímém příbuzenském vztahu.⁸⁴

Další očekávané změny se budou týkat systému pomoci v hmotné nouzi. Výše dávek poskytovaných v rámci tohoto systému by měla být v budoucnu více odstupňovaná podle

---

⁸² *Programové prohlášení vlády* [online]. vlada.cz, 4. srpna 2010 [cit. 30. listopadu 2010]. dostupné na <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf>.

⁸³ Pěstounské dávky budou nedotknutelné (HN) [online]. mpsv.cz, 15.12.2010 [cit. 1. ledna 2010]. Dostupné na <www.mpsv.cz/cs/10003>.

⁸⁴ Tamtéž.

aktivity žadatele. Změny by se měly týkat také samotné výplaty dávek, vláda má v plánu rozšířit nehotovostní výplatu dávek i na jiné dávky, pokud bude potřeba chránit zájmy dětí.⁸⁵

Současný ministr práce a sociálních věcí Jaromír Drábek zvažuje také možnost snížení počtu stávajících dávek. Existují dvě varianty řešení problému četnosti dávek. Buď bude existovat jedna tzv. superdávka, která by se vypočítávala na základě více kritérií nebo by existovaly dávky tři až čtyři podle typu sociální pomoci.⁸⁶ Tzv. superdávka by měla „zohlednit příjmové, majetkové záležitosti, případně tělesný nebo mentální handicap a sociální situaci žadatele“.⁸⁷

Toto sjednocení by mělo vést k tomu, že by vyplácení dávek bylo lépe kontrolovatelné. Změnu považuji za rozumnou vzhledem k tomu, že v současné době existuje množství dávek, v kterých se laik jen velmi špatně orientuje. Výhodou takovéto superdávky by bylo také to, že žadatel by nebyl tolik zatížen papírováním okolo, neboť by podával pouze jednu žádost a pouze jedny přílohy. Pracovník přidělující dávku by měl lepší přehled o celkové situaci rodiny a mohl by tak dávky přidělovat spravedlivěji.

S uvedeným souvisí také záměr Ministerstva práce a sociálních věcí koncentrovat výplatu dávek do jednoho úřadu, čímž by mělo dojít k zjednodušení dosavadního stavu, kdy jsou různé dávky vypláceny na různých místech. Pravděpodobně by se takovýmto tzv. superúřadem stal úřad práce.⁸⁸

Celkově lze očekávat v oblasti sociálního zabezpečení spíše snižování výdajů směřujících do tohoto systému jakožto projev snahy o snižování zadluženosti České republiky. V oblasti životního minima je pak možno očekávat navýšení částek životního minima vzhledem k tomu, že tak nebylo učiněno od začátku roku 2007.

---

⁸⁵ *Programové prohlášení vlády* [online]. vlada.cz, 4. srpna 2010 [cit. 30. listopadu 2010]. dostupné na <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf>.

⁸⁶ *Jaromír Drábek: Z osmnácti typů dávek zbude v roce 2012 jediná.* [online]. mpsv.cz, 13. října 2010 [cit. 30. listopadu 2010]. dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/9646>>.

⁸⁷ *Jaromír Drábek: Superdávky bude za pár let vyplácet superúřad.* [online]. mpsv.cz, 19. července 2010 [cit. 30. listopadu 2010]. dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/9081>>.

⁸⁸ Tamtéž.

Závěr

Cílem této práce bylo bližší seznámení s institutem životního minima a jeho využitím v sociálním zabezpečení. Jak z textu vyplývá, je životní minimum významný institut sociálního zabezpečení. Svou roli sehraává ve většině dávek státní sociální podpory a ve všech dávkách pomoci v hmotné nouzi.

V systému státní sociální podpory se uplatňuje životní minimum především u dávek testovaných, své využití však nalézá také u univerzálních dávek. V případě přídatku na dítě, sociálního příplatku a porodného je životní minimum využito pro určení nároku na dávku. U sociálního příplatku, příspěvku na úhradu potřeb dítěte a u odměny pěstouna pak nachází své uplatnění při stanovení výše dávky. V současné době podléhá tato oblast značným změnám. Velmi diskutabilní shledávám především změnu týkající se zrušení sociálního příspěvku. Je zřejmé, že tato dávka je určena především osobám, které jsou jakýmsi způsobem ve společnosti znevýhodněné. Nemyslím si, že bylo třeba tuto dávku přímo zrušit (ačkoliv bude vyplácena ještě určitou dobu pro stanovené skupiny), stačilo omezit okruh jejích příjemců, zvláště vzhledem k tomu, že se zvažuje její nahrazení jinou dávkou.

System pomoci v hmotné nouzi je oproti předchozímu systému více navázán na tento institut, neboť jej využívá ve všech svých dávkách. Význam má při stanovení částek živobytí v rámci příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení. Zprostředkovaně přes částku živobytí je ho pak využito také při stanovení výše dávky. V rámci mimořádné okamžité pomoci je životní minimum rozhodující pro stanovení výše dávky nebo maximální možné výše dávky. Nezávislá na životním minimu je pouze dávka, která je vyplácena osobě, která nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatečné prostředky na úhradu nezbytného jednorázového výdaje. Výše dávky v takovémto případě odpovídá výši tohoto nezbytného jednorázového výdaje.

Životní minimum bylo zavedeno na začátku devadesátých let a lze očekávat, že bude hojně využíváno i nadále. Díky němu je možné oddělit sociálně potřebné příjemce dávek od těch ostatních a provádět tak sociální politiku efektivněji. Je zřejmé, že je zde snaha napojit dávky na životní minimum právě proto, aby nebyly dávky vypláceny bezmyšlenkovitě každému. Dokladem toho je například přídatok na dítě nebo porodné, kdy obě dávky v současné době spadají mezi dávky testované, ačkoliv ještě nedávno představovaly dávky univerzální.

Také vázání výše dávky na životní minimum se jeví velmi praktickým, neboť není potřeba zvyšovat každou dávku jednotlivě. Nedostatkem ovšem je to, že v současné době není povinností vlády valorizovat životní minimum, takže může nastat problém, kdy vláda nezvýší životní minimum a v souvislosti s tím ani dávky. Je tedy pouze na vládě, aby se chovala zodpovědně, protože pokud nebude životní minimum valorizováno, může nastat situace, kdy dávky nebudou splňovat svou funkci.

Vzhledem k tomu, že je životní minimum stanoveno na základě objektivních skutečností, lze jej využívat také mimo oblast sociálního zabezpečení. Své uplatnění našlo například v oblasti práva rodinného či při stanovení nezabavitelné částky v rámci exekučního řízení.

Při seznámení se slovenskou úpravou institutu životního minima je znatelné a pochopitelné, že právní úpravy jsou si v mnohém podobné, přesto se zde objevují i výrazné rozdíly. Částky životního minima na Slovensku jsou stanoveny poměrně vysoko, neboť Slovenská úprava zahrnuje do této částky také náklady spojené s bydlením. Hlavním rozdílem oproti české právní úpravě je skutečnost, že zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime nezakotvuje institut existenčního minima. Osobně to považuji za nedostatek této právní úpravy.

Další rozdíly spočívají ve stanovení částek životního minima, kdy slovenská úprava rozlišuje pouze tři skupiny a navíc ztotožňuje výši dávky pro jednotlivce a osobu posuzovanou jako první v pořadí v rámci posuzovaných osob. Vzhledem k různým nárokům dětí v závislosti na jejich věku považuji toto řešení jako nevhodné. Částka životního minima dětí na Slovensku musí být stanoveno poměrně vysoko, neboť je určena stejná dávka pro batole i pro vysokoškolského studenta.

V současné politické situaci prochází oblast sociálního zabezpečení velkými změnami a nejinak tomu bude i v budoucnu. Myslím si, že některé škrty v rámci sociálního zabezpečení jsou opodstatněné například v oblasti porodného, na druhou stranu je však zřejmé, že náklady na dávky představují pouze zlomek výdajů státního rozpočtu. Přesto škrtní v této oblasti může významně ovlivnit velkou část obyvatelstva a způsobit její propad do chudoby. Jedná se o velmi citlivé téma, které občané vnímají velmi negativně a je proto potřeba zasahovat do této oblasti velmi opatrně.

LITERATURA:

Publikace:

ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2007. 614 s. ISBN 978-80-246-1393-2.

BAŠTÝŘ, Ivo a kol. *Životní minimum v zahraničí a v České republice*. 1. vydání. Praha: MPSV, 1997. 168 s. ISBN 80-85529-27-0.

BURDOVÁ, Eva. *Státní sociální podpora*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 1995. 158 s. ISBN 80-85789-57-4.

ČERNÁ, Jana, TRIMEROVÁ, Dagmar. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2007. 230 s. ISBN 978-80-7380-019-2.

DLOUHÝ, Jiří. *Životní minimum*. 1. vydání. Praha: Socioklub, 1997. 157 s. ISBN 80-902260-2-7.

GREGOROVÁ, Zdeňka; GALVAS, Milan. *Sociální zabezpečení*. 2. vydání. Brno: DOPLNĚK, 2005. 280 s. ISBN 80-7239-176-3.

GREGOROVÁ, Zdeňka. Zásada sociální solidarity jako jedna ze základních zásad sociálního zabezpečení. In BĚLINA, Miroslav; KALENSKÁ, Marie (ed.), *Poceta Petru Trösterovi k 70. narozeninám*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2009. s. 130. ISBN 978-80-7357-418-5.

JAHODA, Robert; KOFROŇ, Pavel; ŠIMÍKOVÁ, Ivana. *Změny v oblasti pomoci v hmotné nouzi a jejich dopady*. 1. vydání. Praha: VÚPSV, 2008. 106 s. ISBN 978-80-7416-029-5.

KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Sociální ochrana chudých v České republice*. 1. vydání. Praha: Oeconomica, 2007. 134 s. ISBN 978-80-245-1302-7.

MATLÁK, Jan a kol. *Právo sociálneho zabezpečenia*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009. 383 s. ISBN 978-80-7380-212-7.

STRÁNSKÝ, Jaroslav a kol. *Paragrafy do krize. Pracovněprávní a sociální minimum pro zaměstnance*. Pardubice: Sondy, 2009. 71 s. ISBN 978-80-86846-29-3.

TOMEŠ, Igor a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 2. vydání. Praha: Všehrd, 1998. 209 s. ISBN 80-85305-39-9.

TOMEŠ, Igor. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vydání. Praha: Socioklub, 2001. 262 s. ISBN 80-85305-39-9.

TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. 371 s. ISBN 978-80-7400-322-6.

VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát, východiska a přístupy*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 112 s. ISBN 80-85850-16-8.

Časopisy:

BEDNÁRIK, Rastislav. Životné minimum v Slovenskej republike. *Fórum sociální politiky*, 2008, roč. 2, č. 5, s. 37-42.

GOLA, Petr. Evropská versus světová chudoba. *Práce a mzda*, 2009, č. 9, s. 4.

NIEDERLE, Petr. Nové úpravy zákona o pomoci v hmotné nouzi – 2. část. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 2, s. 39.

NIEDERLE, Petr. Snížení částky živobytí v pomoci v hmotné nouzi. *Národní pojištění*, 2009, roč. 40, č. 7, s. 31.

Mohou pomoci lidem bez zaměstnání a ve složité finanční situaci. *Národní pojištění*, 2010, roč. 41, č. 7, s. 29.

Vládní reforma mění podstatnou část sociálních zákonů. *Sondy*, 2007, roč. 7, č. 17., s. 5.

Elektronické zdroje:

Aby se příspěvek na živobytí nesnížil... [online]. mpsv.cz, 5. října 2009 [cit. 5. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/7686>>.

BAŠTÝŘ, Ivo a kol. *Revize věcné náplně a konstrukce životního minima a stanovení minima existenčního* [online]. Praha.vupsv.cz [cit. 27. října 2010]. Dostupné na <<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/RZM-sv1.pdf>>.

Dávky pomoci v hmotné nouzi [online]. ochrance.cz, říjen 2010 [cit. 1. ledna 2011] Dostupné na ><http://www.ochrance.cz/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/davky-pomoci-v-hmotne-nouzi/>>.

Dávky v roce 2009: Kde se ušetřilo a kde výdaje vzrostly? [online]. mpsv.cz, 20. května 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://mpsv.cz/cs/8812>>.

HOLANOVÁ, Eva. *Bytová politika v sociálních aspektech* [online]. mpsv.cz, 27. května 2008 [cit. 11. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/5403>>.

Jaromír Drábek: Rozpočtové škrty v sociálním systému, Radiofórum (Radiožurnál) [online]. mpsv.cz, 17. září 2010 [cit. 15. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/9490>>.

Jaromír Drábek: Z osmnácti typů dávek zbude v roce 2012 jediná. [online]. mpsv.cz, 13. října 2010 [cit. 30. listopadu 2010]. dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/9646>>.

Obec a veřejná služba [online]. mpsv.cz, 28. července 2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9269/verejna_sluzba_27-07.pdf>.

Pěstounské dávky budou nedotknutelné (HN) [online]. mpsv.cz, 15.12.2010 [cit. 1. ledna 2010]. Dostupné na <www.mpsv.cz/cs/10003>.

Počet dětí v pěstounské péči stoupá [online]. mpsv.cz, 24.9.2010 [cit. 10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9528/24092010-opr.pdf>>.

Pomoc po orkánu [online]. mpsv.cz, 2. května 2007 [cit.10. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/3808>>.

Povodně 2010. Praktické rady občanům [online]. mpsv.cz, 19. května 2010 [cit. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8794/Povodne_2010_def.pdf>.

Programové prohlášení vlády [online]. vlada.cz, 4. srpna 2010 [cit. 30. listopadu 2010]. dostupné na <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf>.

Přehled změn, které přinese balíček úspor v sociální oblasti [online]. mpsv.cz, 2. listopadu 2010 [cit. 15. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.mpsv.cz/cs/9778>>.

Rozhodování o ceně nemovitostí [online]. hypotecnibanka.cz, [cit. 16. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.hypotecnibanka.cz/vse-o-hypotekach/serial-o-hypotekach/rozhodovani-o-cene-nemovitosti/>>.

Schůze poslanecké sněmovny 2.listopadu 2010 [online]. psp.cz, 2.listopadu 2010 [cit.30. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/008schuz/s008013.htm>>.

Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2009. [online]. ochrance.cz, 21. března 2010 [cit. 27. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Souhrnna_zprava_VOP_2009.PDF>.

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 125/1998 Z.z. o životnom minime, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve znění pozdějších předpisů.

Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Nařízení vlády č. 595/2006 Sb., o způsobu výpočtu základní částky, která nesmí být sražena povinnému z měsíční mzdy při výkonu rozhodnutí, a o stanovení částky, nad kterou je mzda postižitelná srážkami bez omezení.

Ostatní:

Důvodová zpráva k zákonu č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Důvodová zpráva k zákonu č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Důvodová zpráva k zákonu č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Důvodová zpráva k zákonu č. 601/2003 Z.z. o životnom minime.

Důvodová zpráva k zákonu č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů.

SHRNUTÍ

Diplomová práce popisuje institut životního minima dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. V práci je zachycen vztah tohoto institutu k oblasti státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi.

Úvodní kapitola se věnuje vymezení sociálního zabezpečení a jeho právní úpravě. V této části diplomové práce je obsaženo také stručné objasnění jednotlivých zásad, které se v sociálním zabezpečení uplatňují. Druhá kapitola se týká již samotného institutu životního minima. Je zde vysvětlen pojem životního minima, krátce nastíněn jeho vývoj a obsahuje také vysvětlení základních pojmů vztahujících se k tomuto institutu. V kapitole se nachází také příklady uplatnění životního minima mimo oblast sociálního zabezpečení a stručné srovnání se slovenskou právní úpravou životního minima.

Třetí a čtvrtá kapitola se věnují využití životního minima ve druhém a třetím pilíři práva sociálního zabezpečení, kterými jsou státní sociální podpora a pomoc v hmotné nouzi. V úvodu obou kapitol je zachycena charakteristika daného systému, po níž následují prameny právní úpravy. Jednotlivé podkapitoly se pak věnují dávkám, které se vážou na institut životního minima. U většiny dávek jsou uvedeny praktické příklady k lepšímu pochopení ustanovení zákona. Závěr diplomové práce zachycuje předpokládaný vývoj právní úpravy.

RESUME

This thesis describes the institute of the living wage which is regulated by law no. 110/2006 of collection of laws, on the living wage and breadline. The work describes the relation of this institute to the system of state social support and system of assistance of material need.

The opening chapter deals with the definition of social security and legislation. This part of the thesis also contains a brief explanation of the principles that apply in social security. The second chapter concerns institute of living wage. There is explanation this institute, briefly outlining its history and includes an explanation of basic concepts related to the institute. In the chapter there are examples of the application of living wage outsider the social security and a brief comparison with the Slovak legislation in this area.

The third and fourth chapter explain relation of living wage to the system of state social support and system of assistance of material need. At the beginning of each chapter

there is characteristic of the system, followed by sources of legislation. Each subsection is devoted to the benefits that concern of living wage. In these chapters are includes practical examples for better understanding of the provisins of the Act. Conclusion of this thesis is devoted to the possible future development in this area.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Životní minimum – the living wage

Existenční minimum – the breadline

Hranice chudoby – poverty line

Státní sociální podpora – the state social support

Pomoc v hmotné nouzi – the assistance of material need

Hmotná nouze – material need

Sociální potřebnost – the social need